

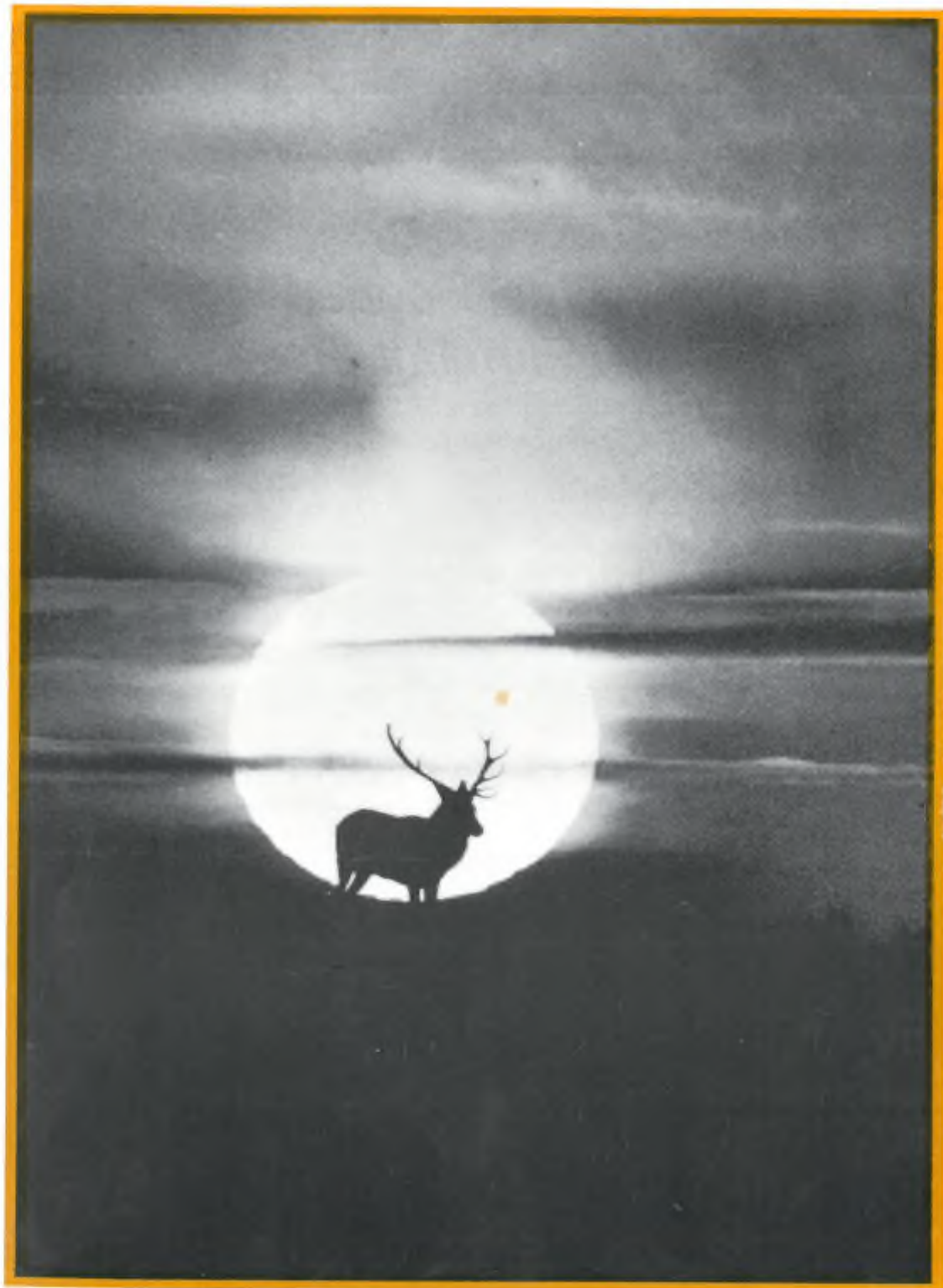
5^e JAARGANG

OKTOBER 1980/2-3

ISSN 0168-9073

ARGUS

STICHTING KRITISCH FAUNABEHEER

VELUWE~NUMMER

NIEUW bij KRITISCH BOSBEHEER

POSTER:

Voorzijde 2 prachtige
zwart-wit foto's van
restanten vrij natuurlijk
bos, achterzijde tekst en
uitleg, 43 x 61 cm. f 5,-

HERDRUK:

Zomergroene loofwouden van het Nederlandse klimaatgebied.

door: H. E van der Lans

120 pagina's- f 10.-.

Prijzen inclusief verzendkosten.
Te bestellen door overmaking van het
juiste bedrag en onder vermelding
van het artikel, op girorekening
13 03 93 ten name van Propaganda-
fonds Stichting Kritisch Faunabeheer,
Oosterbeek.

Medewerkers gevraagd

S.K.F. groeit snel. Gelukkig maar.
Dank zij de grote bekendheid die we
inmiddels genieten, worden we in heel
Nederland gevraagd deel te nemen aan
activiteiten op milieugebied, beurzen,
exposities, jaarmarkten enz. Uitbrei-
ding van ons informatie-team is daar-
om dringend gewenst. Het is de bedoe-
ling dat toekomstige medewerkers, na
een korte inwerkperiode, *geheel
zelfstandig*-,

- een depot met informatie materiaal
gaan beheren,
- op verzoek van de coördinator een
informatiestand kunnen inrichten in
hun regio,
- zelf contacten leggen voor deelname
aan regio gebonden evenementen,
waar S.K.F. haar ideeën kan uitdra-
gen.

Voor nadere inlichtingen: Rita Stock-
mann tel: 085 - 33 60 45.

Nieuw: S.K.F.-Buttons!

'Dood géén dier
voor plezier',
rood/wit, Ø 4 cm,
per stuk f 1,75
per 5 stuks f 7,15

Prijzen inclusief verzendkosten.
Te bestellen door overmaking van het
juiste bedrag en onder vermelding
van het artikel, op girorekening
13 03 93 ten name van Propaganda-
fonds Stichting Kritisch Faunabeheer,
Oosterbeek.

ARGUS is het kwartaaltijdschrift van de STICHTING KRITISCH FAUNABEHEER.

REDACTIE:
Midas Dekkers, Harm van de Veen, Piet van Zalinge.

REDACTIEADRES:
Kadijk 7,
7396 NJ Terwolde

LAY-OUT:
Fred Hess

DRUK:
Drukkerij Kaal bv., Amsterdam

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE:

Herman Cleine
Hugh Gallagher
Paul Lodewijkx
Piet Slot
Rita en Heinz Stockmann
Anneke van Swelm
Gerrit van Weess.

VERZENDADRES
(Adreswijzigingen sturen naar):
Pythagorasstraat 232,
7323 HN Apeldoorn.

ARGUS is gratis voor donateurs die minstens f 15,- per jaar betalen. Losse nummers f 3,50 excl. porto, speciale nummers uitgezonderd.

DE STICHTING:

De Stichting Kritisch Faunabeheer is op 11 december 1975 opgericht. Het doel van de Stichting is het bevorderen van een moreel en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer. Dit doel tracht de stichting te bereiken door onder meer:

*het toetsen van de faunabeheersmaatregelen aan de doelstelling.

*het verrichten en stimuleren van onderzoek.

*het bekendmaken van onderzoekresultaten aan beleidsinstanties en het publiek.

SECRETARIAAT:

Postbus 76,
1243 ZH 's-Graveland,
tel. 02945-1319.

PENNINGMEESTER:

Baandersvrouwenlaan 135,
5282 TL Boxtel

BESTUUR:

In het bestuur van de stichting hebben zitting: Mevr. R. Boeve-Bant, H. van Everdinck, H. Gallagher, J. Kattens, Mevr. H. Landman, H. Niesen, P. Slot, Mevr. R. Stockmann, G. v. Weess en P. van Zalinge.

TESTAMENTAIRE BESCHIKKING

Indien U de stichting bij testamentaire beschikking wilt gedenken, bevelen wij U de volgende formule aan: *'Ik vermaak aan de Stichting Kritisch Faunabeheer, gevestigd te 's-Graveland, de somma van f .... (vrij van alle rechten, ook het recht van successie).'*

ARGUS 1980/2-3

- 4 Bestuur in het vizier
- 6 Uitslag tekenwedstrijd
- 8 Inleiding Veluwe-symposium
- 10 De rol van de mens
- 14 Grote grazers en snelle snoeiers
- 16 Naar een zelfregulerend ecosysteem
- 20 Natuurbehoud en recreatie
- 22 Bos en bosbouw op de Veluwe
- 24 Welk natuurbeheer?
- 26 Het bestuurlijk beleid t.a.v. de Veluwe
- 28 Forumdiscussie
- 31 Voor u gezien op de Game-Fair
- 32 De zaak Peters, de KNJV als eigen rechter
- 34 Beheersplan Mastenbroek
- 35 Roeken weer bejaagbaar!!!
- 37 Boekbesprekingen
- 38 Vraag & Antwoord
- 39 Dierenbevrijdingsfront slaat toe
- 40 Winkelpagina

Knipselkrant, donateurs die geïnteresseerd zijn in toezending kunnen zich voor f 25,— per jaar abonneren (niet-donateurs f 45,—) via de penningmeester Stichting Kritisch Faunabeheer, postgiro 3522188, Den Haag. De knipselkrant verschijnt 6 x per jaar.

Stuur Uw **knipsels** naar het **knipselarchief SKF, p/a Drs. H. Romers, Raadhuislaan 4, 3951 CH Maarn**. Vermijd het gebruik van plakband en spaar postzegels door Uw knipsels maandelijks te sturen. Toezending van berichten uit kranten, artikelen uit weekbladen e.d. die betrekking hebben op faunabeheer, jacht, stroperij, dierenhandel enz. wordt zeer op prijs gesteld.

Stuur uw overig documentatiemateriaal, zoals tijdschriften, boeken, wetenschappelijke artikelen e.d. naar ons **Centrale archief, p/a Archief SKF, Hoge zijde 7, 2543 XP Den Haag**.

Foto / Filmdienst en Fotoarchief SKF, coördinator Fred Hess, Ocarinalaan 218, 2287 RG Rijswijk, tel. 070-946482. Oud en nieuw foto- en filmmateriaal wordt graag ontvangen. Zij die actief mee willen werken en/of over bijzondere kennis en vaardigheden beschikken dienen zich bij de coördinator te melden.

Foto's:

Fred Hess: pag. 5,8,9,10,11,12,13
boven, 20,21,26,32,33,39.

Paul Lodewijkx: pag. 31

Will. H. van Schieveen: pag 1,13,15 t/m
19,24,27,30.

A. Westendorp: pag. 25.

Tekeningen:

Herman Cleine: pag. 5,7,35

BESTUUR IN HET VIZIER

door Hugh Gallagher

Kievitseieren

Ook dit voorjaar is de Stichting Kritisch Faunabeheer in de bres gesprongen voor de kievit. Zijn eieren zijn in Nederland nog steeds niet veilig. In weerwil van vroegere toezeggingen weigerde staatssecretaris Wallis de Vries (CRM) een verbod op de handel in kievitseieren af te kondigen. Zoals bekend wordt een handelsverbod door ons al jarenlang bepleit, aangezien de commercie het rapen van kievitseieren zijn massaliteit verleent en tal van misstanden in de hand werkt. Wallis de Vries argumenteerde echter dat een verbod van de eierhandel in verband met de aanstaande wijziging van de Vogelwet niet opportuun is en beter te zijnertijd in de nieuwe Vogelwet kan worden opgenomen. De SKF blijft daarentegen van mening dat een handelsverbod liever vandaag dan morgen moet worden ingevoerd. Ze heeft haar teleurstelling kenbaar gemaakt door de staatssecretaris een lege dop (van een kievitsei) te overhandigen. De dop ging vergezeld van een schriftelijke uiteenzetting van one standpunten. Overigens nemen in den lande de weerstanden tegen de raperij duidelijk toe. Zelfs in het Friese is een kentering zichtbaar. Zo heeft de Vogelwacht Gorredijk openlijk te kennen gegeven, het rapen van kievitseieren af te keuren. Dit is niet alleen een verstandig oordeel, maar kan in haar situatie stellig ook een moedige daad worden genoemd.

Jaarvergadering

Op 23 februari vond de jaarvergadering rijdend plaats. In het kader van het Ganzenjaar werd een excursie naar de ganzenpleisterplaatsen in de Flevopolders en de Mastenbroekpolder georganiseerd. Na afloop werd in gemeenschapscentrum Agora te Lelystad de lunch gebruikt en werd het jaarverslag over 1979 gepresenteerd. De belangstelling was overweldigend. Gebonden als wij waren aan de maximumcapaciteit van de Agora, waren wij gedwongen na het verstrijken van de inschrijftermijn nog tientallen donateurs teleur te stellen. Met ruim 200 deelnemers, verdeeld over vier bussen, hebben we de ganzen bekeken onder de deskundige leiding van de kenners Theo Mulder, Ed van IJzendoorn, Jowi de Roever, Hein Doeksen en Gerrit Gerritsen. De bewerkelijke organisatie van deze dag lag in de vertrouwde handen van Rita

Stockman. Een van de hoogtepunten was de uitreiking van de Gouden kraai aan de vereniging tot behoud van natuurmonumenten. Door deze onderscheiding wil de SKF haar instemming getuigen met het jachtstandpunt dat Natuurmonumenten onlangs heeft ingenomen. Volgens dit standpunt zal 'de beperking van aantallen van een diersoort in principe alleen plaatsvinden ter voorkoming of beperking van het hetzij schade aan het oecosysteem zelf, hetzij schade aan derden'. Dit betekent dat er op de 33.000 ha. natuurgebied die de vereniging beheert geen plaats meer is voor de sportjacht. Voorwaar een mijlpaal in ons streven! De heer Hessels, directeur van Natuurmonumenten, was naar Lelystad gekomen om de Gouden kraai in ontvangst te nemen. Hij toonde zich in zijn dankwoord aangenaam verrast.

Faunabeheer

Half maart is Piet Slot namens het bestuur van de SKF aanwezig geweest op de hoorzitting die het recreatieschap de Merwelanden organiseerde over de door dit schap opgestelde jachtnota. Gehoopt mag worden dat mede door onze inbreng in de Merwelanden een verantwoord faunabeheer zal worden gerealiseerd. Bezoekers van het gebied Amelisweerd, berichtten ons dat de inventarisatie van reeën door de plaatselijke jagers onzorgvuldig wordt uitgevoerd. Hierdoor ontstaat het gevaar dat de Dienst Faunabeheer, die zijn beleid op dergelijke inventarisaties baseert, te veel afschotvergunningen verleent. Wij hebben er dan ook bij Faunabeheer op aangedrongen, de inventarisatie terdege te controleren en het reeënbeheer te regelen in overleg met alle ter plaatse aanwezige deskundigen, dus niet uitsluitend met de jagers. Op 9 mei vond in het Provinciehuis te Arnhem het Veluwesymposium plaats. Voor de organisatie tekenden de Gelderse milieufederatie, de Werkgroep kritisch bosbeheer en de Stichting kritisch faunabeheer. Meer over deze bijzonder geslaagde gebeurtenis vindt u elders in dit nummer.

Tekenwedstrijd

Ook de tekenwedstrijd voor kinderen, die de SKF in het kader van het Ganzenjaar heeft gehouden, is een groot

succes geworden. Han Rensenbrink, Fiep Westendorp, Dick Bruna en Mies Bouhuys hebben zich als jury consciëntieus gebogen over de bijna 4000 inzendingen. De winnaars zijn geworden: Paul Voogt (1e prijs), Jacqueline Hop (2e prijs) en Marcel Göbel (3e prijs). Hiernaast is besloten nog drie aanmoedigingsprijzen uit te loven voor de zeer jeugdige en veelbelovende inzenders. De prijsuitreiking vond plaats op 31 mei in de Portieljezaal te Artis. In aanwezigheid van ouders, broertjes en zusjes, leraren, de heer Bruna (namens de jury), de heer Ridder (namens de Torline) en enige vertegenwoordigers van de SKF werden de prijzen overhandigd. Ze bestonden uit een geheel verzorgde reis naar Zweden, een door de Zweedse ambassade ter beschikking gesteld boekwerk over het Scandinavische buitenleven, het boek 'Niels Holgerssons wonderbare reis' en drie exemplaren van het Kritisch Ganzenbord. De feestelijke bijeenkomst werd besloten met een rondtocht door de dierentuin onder de enthousiaste leiding van de organisator van de wedstrijd, Piet Slot.

Levenslang

Naar aanleiding van een verzoek van een van onze donateurs om 'donateur voor het leven' te kunnen worden, heeft het bestuur besloten deze mogelijkheid in te stellen voor ieder die dit wenst, en wel tegen een eenmalig bedrag van f 500,-. Wie hiervoor belangstelling heeft gelieve zich in verbinding te stellen met het secretariaat.

Wat wij niet gedaan hebben

Game Fair

Op 13, 14 en 15 juni was de Flevohof het toneel van de derde Game Fair. Precies als de vorige twee keren werd de Stichting Kritisch Faunabeheer uitgenodigd aan de jachtdemonstratie deel te nemen en heeft de stichting geweigerd zich te laten gebruiken om deze jachtmanifestatie de schijn van objectieve voorlichting te verschaffen. De ostentatieve afwezigheid van natuurbeschermingsorganisaties moet iedere bezoeker zijn opgevallen. Ter ondersteuning van deze afwijzing is de opening van de jachtkermis opgeluisterd door een reclamevliegtuigje dat de tekst 'Dood geen dier voor plezier' voerde. Dit was een gezamenlijke activiteit van

het International Fund for Animal Welfare en de Stichting Kritisch Faunabeheer.

Mastenbroekpolder

Wat wij evenmin hebben gedaan - maar dan noodgedwongen - is deelnemen aan het overleg over de ganzenjacht in de Mastenbroekpolder. Begin dit jaar haalde deze jacht de pers wegens de stuitende taferele die zich erbij afspeelden. Er was sprake van massale verstering van de pleisterende ganzengezelschappen door grootscheepse jachtpartijen, aangeschoten ganzen die urenlang lagen te verkommeren voordat zij werden afgemaakt en kinderen die aangezet werden de gewonde dieren dood te slaan. Bestuursleden en sympathisanten van Kritisch Faunabeheer hebben over deze wantoestanden gerapporteerd. Dit heeft zelfs tot vragen in de Tweede Kamer geleid. Op aandringen van mevrouw De Booys (PvdA) zegde de minister toe dat de ganzenschietrij in de Mastenbroekpolder door de opstelling van een beheersplan aan banden zou worden gelegd. Hoewel door mevrouw De Booys eveneens was gevraagd hierbij de Stichting Kritisch Faunabeheer te betrekken, is dit niet gebeurd. Het is zelfs sterker. Hoewel ons door het Ministerie van Landbouw schriftelijk is medegedeeld dat 'de' natuurbeschermingsorganisaties bij de opstelling van het beheersplan zouden worden betrokken, moesten wij via een tussenpersoon vernemen dat inmiddels in een jagers-onderonsje een paar onderlinge afspraken zijn gemaakt die de wijdse naam 'beheersplan' dragen. Over deze hoogst onverkwikkelijke gang van zaken is wat ons betreft het laatste woord nog niet gezegd.

Waar wij mee bezig zijn

Ganzenjaar

De affichewedstrijd in het kader van het ganzenjaar verloopt geheel volgens wens. De inzendtermijn is gesloten. Meer dan 100 affiche-ontwerpen - bijna alle van zeer hoge kwaliteit - dingen mee. Binnenkort komt de jury bijeen om de inzendingen te beoordelen. De

ganzenkaart-actie gaat nog steeds door. Wie zijn/haar kaart nog niet heeft verzonden, wordt verzocht dit alsnog te doen. Nieuwe kaarten kunnen besteld worden door storting van f 0,80 (per stuk) of f 3,- (per 10 stuks) op gironummer 35 22 188 t.n.v. penningmeester Stichting Kritisch Faunabeheer te Den Haag. Het verschijnsel 'Hubertusmis' blijft ons bezig houden. Nog steeds proberen wij langs de weg van redelijkheid en overleg een einde te maken aan deze opgefokte, onwaardige jachtpropaganda in katholieke kerken. Wederom hebben wij de betrokken parochieraden, pastoors en bisschoppen schriftelijk geïnformeerd over de slang die zij aan hun boezem koesteren. Inmiddels hebben wij begrepen dat de parochieraad te Ulvenhout besloten heeft haar kerkgebouw niet meer voor een Hubertusmis ter beschikking te stellen. Ons standpunt vindt dus wel degelijk gehoor!

Kringlooppapier

Het bestuur buigt zich momenteel over de vraag of en zo ja in welke mate kringlooppapier voor het drukwerk van de stichting gebruikt dient te worden. Wij zijn op de hoogte van de argumenten ten gunste van kringlooppapier,

SKF-voorzitter Hugh Callaghar feliciteert 1e-prijswinnaar Paul Voogt uit Oostvoorne met zijn prijs, een reisje naar Zweden.

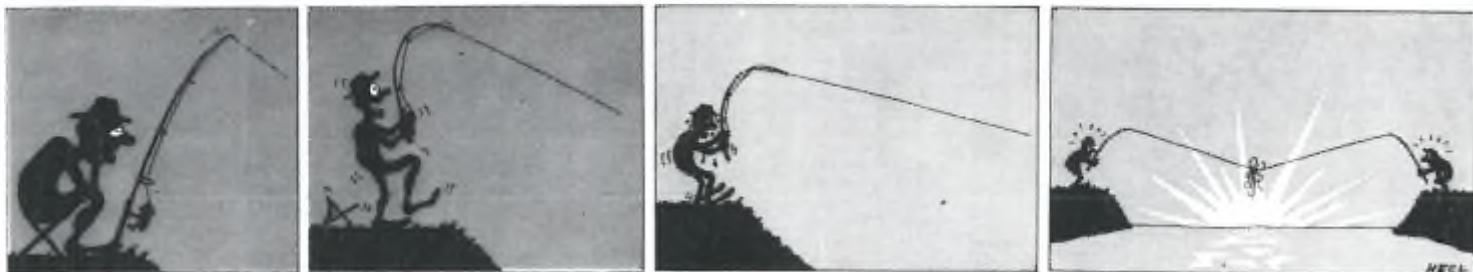
maar onderzoeken daarnaast welke repercussies de eventuele invoering zal hebben voor prijs, kwaliteit en houdbaarheid. Afhankelijk van informatie dienaangaande zal een beslissing worden genomen. Intussen kan worden gemeld dat ons briefpapier en onze folders al in kringloop-uitvoering worden gedrukt.

Wat wij zullen gaan doen

Gesprek

Zoals u zich herinnert, heeft de heer Van der Stee, kort voor zijn aftreden als minister van Landbouw, de Stichting Kritisch Faunabeheer uitgenodigd voor een gesprek over zijn jacht- en faunabeleid. Wij zijn blij dat zijn opvolger, de heer Braks, deze invitatie heeft overgenomen. Inmiddels is een nieuwe afspraak gemaakt voor begin september. Hopelijk zullen de begrotingsbesprekingen en andere politieke verwickelingen deze afspraak niet doorkruisen.

's NACHTS....

UITSLAG S.K.F. ~ TEKENWEDSTRIJD:

'WIE TEKENT DE MOOISTE GANS VAN NEDERLAND?'

De prijswinnende tekening van Paul Voogt

Op zaterdag 31 mei 1980 heeft in de Portieljezaal van Artis te Amsterdam de prijsuitreiking plaats gevonden van de wedstrijd 'Wie tekent de mooiste gans van Nederland?' De jury, bestaande uit Dick Bruna, Mies Bouhuys, Fiep Westendorp en Han Rensenbrink, heeft na veel wikken en wegen als mooiste tekening uitgezocht de twee vliegende Canadese ganzen van de 10-jarige Paul Voogt uit Oostvoorne. Hij kreeg de prijs, een lang weekend naar Zweden, uitgereikt uit handen van de heer de Ridder van Torline, die de prijs beschikbaar had gesteld. De overige prijzen werden uitgereikt door Hugh Gallacher, de voorzitter van de Stichting Kritisch Faunabeheer. Hij reikte de volgende prijzen uit: De 2-de prijs, een Zweeds prentenboek, beschikbaar gesteld door de zweedse ambassade in Den Haag, ging naar de 9-jarige Jacqueling Hop uit Nijkerkerveen. De 3-de prijs, het boek Niels Holgersson's wonderbare reis, ging naar de 10-jarige Marcel Göbel uit

Oostvoorne. De 4-de prijs, het Kritisch Ganzenbord, ging naar Theodor v.d. Pols uit Apeldoorn en de 5-de prijs was voor Bianca de Groot, 8 jaar, uit Heemskerk. Ook had de jury nog 5 extra prijzen uitgedeeld als aanmoediging voor een paar heel kleintjes die schattige gansjes hadden getekend. Deze prijzen, eveneens Ganzenborden, gingen naar: Ester en Ruben Kooke uit Enter (5 en 3 jaar jong), Danny Dane (4 jaar) uit Dordrecht, Roy Poelman (5 jaar) uit Doesburg en Mariska Hayes (6 jaar) uit 's Gravendeel. Deze kinderen zouden eigenlijk het Kritisch Ganzenbord uitgereikt krijgen, maar aangezien deze nog niet gedrukt zijn kregen zij voorlopig een schitterende klappemutsen poster. Bovendien kreeg iedereen een SKF-affiche als herinnering aan deze wedstrijd. Na het officiële gedeelte hebben we gezamenlijk nog even door artis gewandeld, o.a. om de ganzen daar in het écht te bewonderen. Het was een geslaagde middag!

VELUWE - SYMPOSIUM:

CONSTRUCTIEF

EN GOED BEZOCHT !!

Op 9 mei werd in Arnhem in het provinciehuis het Veluwe symposium gehouden. Op dit symposium werden het wel en wee en de mogelijkheden voor behoud en herstel van de veluwse natuur vanuit zeer verschillende perspectieven nader belicht. Dit symposium werd georganiseerd door de Gelderse Milieufederatie, de Stichting Kritisch Faunabeheer en de Landelijke Werk-

groep Kritisch Bosbeheer.

Terugblikkend op het symposium mogen we zeggen dat deze bijeenkomst in meer dan één opzicht geslaagd mag worden genoemd. Een kleine 400 belangstellenden vulden de zuidgalerij van het provinciehuis en van meet af aan bleek dat het zeer gemengde gezelschap van locale, provinciale en lande-

lijke bestuurders, beleidsambtenaren, meer en minder kritische bos- en faunabeheerders, recreanten en natuurbeheerders, wetenschappers, aktiegroepers en zo-maar-natuurlijke liefhebbers van plan was er een goed symposium van te maken. Iedereen was op tijd en had kennelijk zijn beste humeur meegebracht. Dit uitte zich in een ontspannen sfeer, uitvoerige uitwisseling van informatie en opinies en aandacht voor en clementie met de acht sprekers die hun niet altijd even licht verteerbare verhalen in korte tijd moesten afsteken. Dat het - krappe - tijdschema niet uitliep was met name te danken aan de voortreffelijke leiding van dr. P. Gruys. In deze Argus vindt u een verslag van dit symposium in de vorm van een achttal geredigeerde bijdragen. De redactie heeft gepoogd de essentie van de verschillende betogen zo goed mogelijk weer te geven zonder het eigen karakter van de verschillende sprekers geweld aan te doen. In het voorjaar van 1981 hopen wij een volledig verslag in boekvorm gereed te hebben waarin ook de discussie volledig zal zijn opgenomen. Wij hopen dat dit symposium en de verslaggeving ervan bouwstenen mogen zijn voor een constructieve discussie over de hoe de beleidsvoornemens voor het Veluwemassief in de praktijk kunnen worden uitgewerkt. Hoe de uitkomst van deze discussie ook moge zijn, het staat wel vast dat alléén bij een geïntegreerde vorm van beheer de actuele en de potentiële natuurwaarden van het Veluwemassief ook op lange termijn kunnen worden veiliggesteld.

DE VELUWE NU : RESULTAAT VAN HISTORIE EN UITGANGSPUNT VOOR DE TOEKOMST

door drs. S.M. ten Houte de Lange (weten-
schappelijk medewerker R.I.N., Leersum)

VOORGESCHIEDENIS

Sedert het ontstaan van de stuwwallen - de 'ruggegraat' van de Veluwe - in de voorlaatste ijstijd, hebben verschillende klimatologische omstandigheden hun invloed in dit gebied doen gelden. Als gevolg van ijs, sneeuw, water, wind,

warme perioden en koude perioden is op en rond de stuwwallen een rijke schakering aan terreinvormen ontstaan. Voorbeelden zijn de droge dalen, smeltwaterwaaiers, smeltwaterterrassen, de zandvlakten, stuifzandvlakten en landduinen. Ongeveer 5000 jaar geleden, toen de menselijke bewoners van

de Veluwe van jacht op landbouw en veeteelt overgingen, was dit reliëfrijke deel van ons land grotendeels bedekt met bos. De sedertdien gaandeweg toe- genomen invloed van de mens heeft er

---

Stuwlandschap bij Posbank Nationaal
Park Veluwezoom

toe geleid dat de Veluwe haar oorspronkelijke begroeiing geheel verloren heeft. Denk maar aan uitbreiding van de heiden, ontbossing, uitbreiding van het stuifzand, ontginning en herbebossing. Het woord 'natuurlijk' is daarom voor het gebied nog slechts in relatieve zin van toepassing.

BETEKENIS NU

Desondanks is de Veluwe, die bijna een kwart van de Nederlandse bos- en natuurgebieden bevat, zowel nationaal als internationaal van grote betekenis. Zij ontleent deze betekenis primair aan:

- de grote uitgestrektheid van het gebied;
- het voorkomen van grote aaneengesloten, vrijwel onbewoonde gebieden;
- de relatief homogene en ongestoorde geologische en geomorfologische opbouw met de betrekkelijk geringe variatie aan bodemsoorten;
- de voedselarmoede (oligotrofie) van de bodem in relatie tot de hoogteligging;
- het voorkomen van elders in ons land ontbrekende zoogdiersoorten.

SCENARIO'S VOOR DE TOEKOMST

In verband met de uitzonderlijke betekenis van de Veluwe zijn vanuit het beleid hoofddoelstellingen geformuleerd. Deze luiden zeer in het kort 'hoofd-functie natuur' (Nota Landelijke Gebieden) en 'stringente bescherming van natuur en landschap' (Streekplan Veluwe). Realisering van deze doelstellingen zal slechts mogelijk zijn door een beheer dat niet alleen is gericht op be-

scherming (conservering), maar waarin ook herstel en ontwikkeling een rol spelen. Hiermee komt dan de vraag aan de orde naar de gewenste richting van de toekomstige ontwikkelingen. Binnen het kader van genoemde doelstellingen zijn verschillende richtingen denkbaar:

- Een ontwikkeling naar een maximaal herstel van voedselarmoede op de Veluwe. Dit betekent een toename van de menselijke activiteiten voor zover die zijn gericht op afvoer van organisch materiaal. Het leidt tot herstel van een vroegere, half-natuurlijke situatie met veel heide en weinig bos.
- Het scheppen van ruimte voor een zo natuurlijk mogelijke ontwikkeling, wat inhoudt dat de (sturende) menselijke activiteiten gaandeweg worden geminimaliseerd. Dit zou gepaard gaan met het terugbrengen van door de mens

verdreven of uitgeroeide fauna-elementen.

- Het in stand houden en verder ontwikkelen van de op dit moment bestaande diversiteit aan landschapstypen en levensgemeenschappen. Dit houdt in dat van plaats tot plaats een ander, doelgericht beheer moet worden gevoerd.

Argumenten voor of tegen elk van de genoemde richtingen zullen in de andere lezingen aan de orde komen.

STELLINGEN

In het kader van de gekozen hoofddoelstellingen wil ik hier enkele algemene stellingen toevoegen, die betrekking hebben op het beheer:

1. Beheer en gebruik van de Veluwe nu dienen zoveel mogelijk verschillende ontwikkelingsmogelijkheden voor de toekomst open te houden. Dit betekent dat in de eerste plaats vormen van gebruik moeten worden vermeden die bovengenoemde primaire kenmerken aantasten.
2. Een goede onderlinge afstemming van de verschillende aspecten die met het beheer van de Veluwe samenhangen (o.a. botanisch beheer, zoologisch beheer, bosbouw, landbouw, recreatie, ontsluiting) is slechts mogelijk als:
  - a) een duidelijke keuze wordt gemaakt voor een bepaalde ontwikkelingsrichting, tegen de achtergrond waarvan prioriteiten gesteld kunnen worden;
  - b) de huidige versnippering van de Veluwe wordt vermindert en grotere beheerseenheden worden gerealiseerd.

Stuifzand

DE ROL VAN DE MENS BIJ DE INSTANDHOUDING VAN EEN GEDIFFERENTIEERD NATUURLIJK MILIEU

door ir. A. Bakker (direkteur Natuurwetenschap.
Cie. voor de Natuurbeschermingsraad, Utrecht)

Ik besef dat deze titel afwijkt van het hedendaagse gebruik om kort en pakkend het thema aan te duiden, zo mogelijk op slagzinachtige wijze. Ik besloot tot de keuze van deze wat omslachtige formulering omdat een drietal wezenlijke zaken, waarover ik wil uitweiden, er in doorklinkt:

1. Het Veluws landschap is gedifferentieerd op een wijze die wij - we zien het ruim - nog natuurlijk achten.
2. Wij vinden die differentiatie de moeite waard om in stand te houden.
3. Menselijke activiteiten zijn hierbij onmisbaar.

Ik wil deze drie uitgangspunten met u doornemen en daarna vaststellen welke keuze ik heb gemaakt uit de beheersrichtingen die aangegeven werden door Ten Houten de Lange.

Natuurlijke afwisseling

Ten Houte de Lange gaf reeds aan, dat nog circa 5000 jaar geleden, althans het reliëfrijke deel van de Veluwe, grotendeels met bos bedekt was (dus weinig afwisseling, maar wel erg natuurlijk). Ongeveer in die periode vond de grote omschakeling plaats van overwegend jacht naar geleidelijke ontwikkeling van plaatsgebonden veeteelt en landbouw. De landbouwvestigingen leidden allengs tot uitgestrekte *heidevelden*. Zij werden in stand gehouden door schaapskudden, die nog zeer lang voorwaarde waren voor het levensonderhoud van de bewoners. Niet in het minst waren deze heidevelden óók van belang voor de akkerbouw. De schapen immers, waren gehuisverst in de zoge-

naamde pootstallen. De lagen mest onder deze dieren werden regelmatig afgedekt met heideplaggen. Periodiek werd deze kostbare stalinhoud als onmisbare mest afgevoerd naar de akkers rondom de nederzetting. Deze vorm van bemesting leidde tot geleidelijke verhoging van deze akkerpercelen en door deze *esvorming* kreeg het oorspronkelijke reliëf van de Veluwe er op veel plaatsen een interessant reliëf bij. De afwisseling in het landschap werd nog verder bevorderd door de aanleg van *houtwallen* rondom de akkers of akkercomplexen. Enerzijds werd hiermee beoogd de kering van veen en wild, anderzijds de productie van brandstof en geriefhout. Als een van onze verre voorouders bewust was geweest van milieu en milieubescherming, dan zou hij zeker zijn bedenkingen hebben geuit. Het bos werd opgeruimd en op veel plaatsen was de draagkracht van de heide zo gering dat overbegrazing plaats vond. De vegetatie werd losgewoeld of -getrokken en de kiem werd gelegd voor wat op den duur tot omvangrijke *zandverstuivingen* leidde. Op een gegeven moment werd de ontdekking gedaan dat het stromende water van de *beken* als energiebron kan dienen. En zo werden voor diverse doeleinden watermolens gebouwd en ontwikkelde zich een bekenbeheer. Deze toenemende activiteiten brachten de behoefte met zich mee aan verdere ontsluiting van het Veluwe-massief. Nieuwe *wegen* werden toegevoegd aan het reeds bestaande stelsel. Voor deze, maar ook andere doeleinden, worden *zand- en grindputten*, vooral *leemputten*, geopend. En zo ontstond een zekere mate van welvaart, die zich

bienenkasten op veluws heideveld

halfnatuurlijk landschap

weerspiegelde in dorpsvormen met streekeigen *boerderij bouw*. Al met al werd geleidelijk aan het landschap op evenwichtige wijze zo afwisselend en aantrekkelijk, dat zelfs een bepaalde vorm van recreatie zich ging ontwikkelen. Niet bepaald een massa recreatie, maar een liefhebberij, slechts voor enkelen weggelegd: *landgoederen* werden aangelegd met bijbehorende landhuizen en jachtverblijven, van tamelijk eenvoudig tot kastelen toe. Deze belangstelling van rijke kooplieden en regenten voor de Veluwe viel samen met de groeiende bezorgdheid voor de teruglopende bosoppervlakte. Dit vooral omdat hout voor zeer veel doeleinden onmisbaar was: woningbouw, boerderijbouw, scheepsbouw, brandstof (al of niet als houtskool). Daarnaast was er een opkomend belang van *eikenhak-hout* voor de looizuurwinning en *mijn-hout* voor de steenkoolwinning. De *bosbouw* deed zijn intrede. Dit leidde tot een snelle uitbreiding van het bosareaal - vooral ten koste van heide en stuifzand. Hierbij werd vrijwel uitsluitend de grove den als houtsoort gebruikt. Dit proces verliep zo snel en veranderde op veel plaatsen het beeld van de Veluwe zo ingrijpend, dat zelfs thans nog hier en daar met een duidelijke ondertoon van afkeuring over houtakkers wordt gesproken als product van het werk van houtboeren. Ik

gaf u deze schets van de ontwikkeling van de Veluwe tot ca. eind vorige eeuw zeer globaal, om onder woorden te brengen dat de Veluwe geen toevallige verzameling is van diverse op zichzelf staande landschappen en natuurgebieden. Er is een geweldige historische samenhang en het totaal vormt een indrukwekkend cultuurhistorisch monument.

Een waardevol gebied

Mijn tweede uitgangspunt voor dit betoog was dat wij de Veluwe met zijn afwisselende landschappen juist ook om deze afwisseling in stand willen houden. Als motief voerde ik reeds aan het cultuurhistorische aspect. Het visueel landschappelijk aspect noem ik

hout veelzijdig toepasbaar

slechts zonder er verder op in te gaan. Maar hoe kijken wij natuurwetenschappelijk tegen de geschetste ontwikkeling aan? Ongetwijfeld zijn er gedurende de beschreven millennia vele natuurwaarden geheel verdwenen of aangetast.

Wij kunnen er slechts naar gissen hoe de eerste bewoners flora en fauna op de Veluwe aantroffen en wat daar bij de omschakeling naar landbouw en veeveelt nog van over was. Er zal stellig een geweldige rijkdom aan soorten planten en dieren geweest zijn. Echter waren deze soorten wederom waarschijnlijk voor hun instandhouding aangewezen op zeer grote aaneengesloten gelijksoortige gebieden. Er was geen plan en geen regelmaat en in die situatie was veel ruimte nodig om uitserven van soorten te voorkomen. En die ruimte was er. Toen aan het, in wat huiselijke termen aangeduide 'slordige beheer door de natuur', beheer door de mens werd toegevoegd ontstond regelmaat. Heidevelden blijven heidevelden, wegen blijven wegen, akkers blijven akkers en zo vervolgens voor graslanden, hooilanden, leemkuilen, diverse bossen voorzover eeuwenlang het beheer hetzelfde blijft. Sommige soorten dieren of planten sterven uit, andere soorten - van kleine insecten tot vogels en grote zoogdieren - weten, ik zeg het weer huiselijk, waar zij aan toe zijn, passen zich van harte aan en dragen bij tot een verrijking van de natuur.

Menselijk ingrijpen

In het kader van mijn betoog acht ik het belangrijker om na te gaan hoe het in het bijzonder de laatste paar honderd jaar met de menselijke activiteiten was gesteld en hoe het in de toekomst voor de Veluwe verder zal moeten. De regelmaat, die de mens aanvankelijk aan het beheer toevoegde, is in die pe-

Larve van het heidehaantje

riode danig verstoord geraakt.

- de heidevelden verloren hun landbouwkundige functie;
- de zandverstuivingen werden vastgelegd en verliezen in snel tempo hun open karakter;
- akkers werden graslanden of maïsvelden;
- graslanden werden opslagplaatsen voor fosfaat- en stikstofverbindingen, waarvan de gevolgen tot in het gebied van de Randmeren doordringen;
- de houtwallen werden opgeruimd;
- de beken vervuilden of vielen droog;
- de dorpen verloren hun agrarisch karakter;
- boerderijen werden bio-industrieën;
- kastelen en dergelijke monumenten vervielen of verloren hun bestemming;
- wegen werden verhard;
- snelwegen amputeerden grote delen van het Veluwemassief;
- ontgrondingen verloren hun kleinschalig karakter;
- de bossen werden op zodanige wijze

aangelegd dat zij het slachtoffer werden van insectenplagen, moedwillige onnatuurlijke branden en stormrampen.

Met deze ontwikkelingen gepaard gingen een toenemend recreatiegebruik en de aanleg van daarmee samenhangende voorzieningen. De bebouwingsdruk nam sterk toe, evenals de industriële vestiging, stads- en dorpsuitbreiding en de wateronttrekking. Kortom openlijke aantastingen en sluipend verderf werden om het hardst om binnen enkele jaren de Veluwe tot een herinnering te maken. Deze gang van zaken is des te triester omdat al vele jaren dit proces wordt signaleerd en met name op bestuurlijk niveau er blijk van wordt gegeven dat het proces, zo niet wordt teruggedrongen, in ieder geval moet worden gestopt. Ik verwijs naar het recente Streekplan Veluwe, dat veel waardering heeft geoogst, naar de geldmiddelen die Rijk en Provincie al vele jaren beschikbaar stelden voor de veiligstelling van natuurterreinen, alsmede naar de vele overwegingen die geleid hebben tot het beleidsvoornemen om landschapsparken in te stellen. Ook de toepassing van diverse wetten en provinciale verordeningen is sterk gericht geweest op het behoud van de Veluwe. Het is een aantrekkelijke gedachte om aan te nemen dat het genoemde palet van beleidsmogelijkheden bedoeld is als een aanzet tot een ideale Veluwe met zeer grootschalige natuurgebieden, stromende beken met helder water, extensief beheerde bossen en landbouwgronden waar niet meer mest wordt ingestoken dan een redelijk gewas er uit haalt; het geheel gegarneerd met recreatieve voorzieningen, die niet aantasten, doch bijdragen tot een harmonische afwisseling. Vele belemmeringen

staan de verwezenlijking van een dergelijk ideaalbeeld in de weg. Ik heb ze reeds genoemd. De belangrijkste zijn het militair gebruik, de niet-grondgebonden landbouw, diverse vormen van recreatief gebruik, de wateronttrekking en de rigoureuze ontsluiting. Het zou onpraktisch zijn om te denken dat deze gevestigde belangen, hoe strijdig zij ook zijn, even geëlimineerd kunnen worden. Anderzijds zou de natuurbescherming nog weinig bereikt hebben als zij zich defaitistisch zou opstellen en met de over ons komende ontwikkelingen probeerde te leven. In dit spanningsveld proberen we len met goede raad en soms ferme daad een weg uit de impasse aan te geven. Ik wil daarbij niet achter blijven.

De militair ten voorbeeld

Ik neem hierbij als voorbeeld het militair gebruik. Onze argumenten mogen zich niet beperken tot hetgeen wij oppervlakkig waanemen zoals kanongebulder op de heide, stuk gereden zandwegen, voertuigcolonnes op plaatsen waar wij slechts natuur verwachten ... Van even groot belang is het om van het militair gebruik de ecologische effecten te meten. Ecologen moeten betrokken worden bij het beheer van oefenterreinen op de Veluwe. Zij dienen de effecten van het militair gebruik op flora en fauna te meten. Hun studies kunnen leiden tot aanpassingen in het gebruik ten behoeve van flora en fauna of tot de harde aanbeveling het militair gebruik te beëindigen.

Door mijn woordgebruik roep ik de gedachte op aan de in voorbereiding

zijnde wettelijke M.E.R. Deze wet richt zich op *nieuwe* ontwikkelingen en toepassingen. Welnu, in een gebied als de Veluwe waarvoor de term van proef-landschapspark bestaat, zijn naar mijn mening dergelijke rapportages eveneens van belang voor *bestaande* toepassingen en wel in regelmatige herhaling, zoals reeds vanzelfsprekend is voor natuurreservaten. De benodigde ecologen voor permanente militair effect rapportering zouden een dienstverband met het militair apparaat kunnen hebben, onder verantwoordelijkheid van S.B.B., R.I.N.-bureau Defensie, al was het alleen maar omdat aanbevelingen uit eigen kring vaak minder bedilligerig overkomen dan die van buitenstaanders. Uiteraard zou de rapportage wel op enigerlei wijze extern ge-

toetst moeten worden. Op dezelfde wijze zouden ecologen hun intree kunnen doen bij andere nauw bij het Veluws grondgebruik betrokken instanties en organisaties. Voorts moet uit mijn gehele betoog blijken dat ik van de beheersrichtingen die zijn aangegeven door Ten Houte de Lange het meeste heil verwacht van het idee om met behoud van een grote mate van diversiteit tot een gerichte ontwikkeling te komen. Hiervoor moeten menselijke activiteiten worden ontplooid. Welnu, mensen zijn er genoeg in Nederland en bovendien is een landschapspark toch bedoeld als een gebied dat niet alleen op natuur, maar ook in sterke mate op mensen is gericht

Stellingen

- Het landschap van de Veluwe wordt in zeer sterke mate bepaald door cultuurhistorische waarden.
- De huidige natuurwetenschappelijke waarden van de Veluwe hangen nauw samen met de cultuurhistorische waarden.
- Inrichting en beheer van een 'Landschapspark de Veluwe' is meer een probleem van gevestigde, tegengestelde belangen dan een natuurwetenschappelijk probleem.
- Aankoop van natuurgebieden door natuurbeschermingsinstanties en -organisaties is wel de eerste, maar niet de enige prioriteit ten gunste van het landschapspark.
- Hoewel een landschapspark een meervoudige doelstelling heeft, dient het integrale beheer te geschieden vanuit ecologische grondregels.

GROTE GRAZERS EN SNOEIERS IN HET BEHEER VAN VEGETATIES

door dr. D.C.P. Thalen (hoofd afd. Botanie R.I.N., Leersum)

Vanuit het beleid is aangegeven dat voor de Veluwe thans een hoofdfunctie 'natuur' zou moeten gelden en dat er sprake moet zijn van een 'stringente bescherming van natuur en landschap'. Ik wil hier niet ingaan op de argumentatie voor en tegen deze 'natuur'-doelstelling. Liever wil ik enige gedachten kwijt over de mogelijkheden en de moeilijkheden van de beheerskant om aan die 'natuur'-doelstelling inhoud te geven. Ik denk hierbij speciaal aan het beheer van vegetaties over uitgestrekte gebieden zoals de Veluwe er één is. Die natuurdoelstelling betekent dat te ont-plooiën activiteiten primair gericht

zouden moeten zijn op het instand houden van een zo groot mogelijke verscheidenheid. En die is buitengewoon groot voor de Veluwe. Mocht u van deze natuurlijke ontwikkelingsmogelijkheden van de Veluwe nog niet overtuigd zijn dan kan ik U, zoals wij hebben gedaan, een rondvlucht van een paar uur aanraden. Mij deed de verscheidenheid even denken aan een welvoorzene supermarkt, of liever een doe- het zelf winkel. Alles is er te krijgen, zelfs netjes in vakjes ingedeeld, maar we zullen er zelf uit moeten halen wat we nodig hebben en er dan goed op moeten passen.

Waar gaat het nu om, wat zijn de problemen bij het beheer gericht op de natuurfunctie? Ik zou dat in twee woorden willen samenvatten: *kennen* en *kunnen*. Met *kennen* bedoel ik *de kennis bezitten* om een gesteld doel met een daarop gerichte maatregel te berei-ken. Bijvoorbeeld het *weten* hoe een gezond heideveld in stand gehouden kan worden. Met *kunnen* bedoel ik ook werkelijk *de vrije hand* en de *middelen* hebben om de maatregel toe te kunnen passen. *De vrije hand hebben* betekent dat de keuze voor het doel is gemaakt.

Wisenten

Daarvoor hebben we een democratie, daarvoor zitten we hier vandaag bij elkaar. *De middelen* hebben betekend het geld hebben om de maatregel optimaal toe te kunnen passen. Eigenlijk kan ik dus beter drie woorden gebruiken: *kennen, mogen* en *kunnen*. Wat moet er nu gebeuren om verscheidenheid in de vegetatie te handhaven, zo mogelijk te vergroten? Hoe komen we aan een optimale diversiteit? De algemene stelregels zijn:

- overal wat anders doen, maar wel steeds hetzelfde
- geen invloeden uitoefenen die vreemd zijn aan het systeem.

Door op een bepaald vegetatietype steeds dezelfde invloed op dezelfde plaats uit te oefenen, dus hier wat meer en daar wat minder, zal zich plaatselijk een evenwicht gaan instellen tussen de vegetatie en de 'invloed'. De vegetatie heeft zich gewapend en kan zich verdedigen, door een enigszins veranderde soortsaamenstelling of door een andere groeivorm van de voorkomende soorten. Voor grotere gebieden is het beheer van overal wat anders maar wel steeds hetzelfde met mensenhanden financieel niet meer haalbaar. Mechanisatie is hierop geen antwoord. Een maaimachine maait wel of niet, je kunt hem niet een beetje laten maaien. Bovendien is hij toch duur. We hebben echter, in de vorm van onze grote plantenters, apparaten die het wel kunnen en zelfs relatief erg goedkoop. Hier komen mijn grote grazers en snelle snoeiers het verhaal binnenlopen. Want in dit opzicht hebben we een ongekend arsenaal aan apparaten. Door een gericht inzetten van bepaalde diersoorten of combinaties daarvan kun je een bepaalde invloed op je vegetatie verkrijgen. Iedere diersoort zal een bepaald vegetatietype op een geheel eigen manier exploiteren. Dit varieert volkomen negeren tot op de grond afvreten. Als de gebieden maar groot genoeg zijn, dan hoeft dit echter nooit te leiden tot het verdwijnen van soorten. Wel wordt nieuwe soorten vaak een kans gegeven.

Op deze wijze is het doel 'instandhouden van de verscheidenheid' te bereiken, zelfs tegen zeer lage kosten. Hoe dat voor de Veluwe precies in de praktijk moet worden uitgewerkt is nog niet zonder meer duidelijk. De wetmatigheden in het terreingebruik zullen voor de verschillende diersoorten en vegetatietypen moeten worden uitgezocht. We zitten daarin met vele tientallen variabelen en we zullen daarom heel pragmatisch, voorzichtig experimenterend te werk moeten gaan.

Als u aan dit stuk de gedachte overhoudt dat 'Thalen zei dat we maar eens wat koeien en wisenten op de Veluwe los moeten laten' dan is de essentie van mijn betoog niet overgekomen. Wat ik heb willen zeggen is dat het gezien de uitgestrektheid van de Veluwe, de verscheidenheid aan terreintypen en de nu al bekende mogelijkheden van begrazing voor vegetatiebeheer, hoogst noodzakelijk is dat er op korte termijn wetenschappelijk begeleide experimenten worden gestart om de mogelijkhe-

den voor begrazing op grotere schaal te testen. Als we nu met zijn allen op democratische wijze het eens kunnen worden over het *mogen*, of laat ik maar zeggen de *mate van mogen* van dit beheer - en daar zijn vast nog wel een paar jaar voor nodig - dan zou ik graag zien dat wij vanuit het onderzoek in die jaren de armslag kregen om te zorgen voor het *kennen* en het *kunnen*.

Stellingen

- 1 *De giraffe kan niet 'zomaar' bestaan naast de zebra en het wildebeest, evenmin het edelhert en het damhart naast het ree, daar zit meer achter.*
- 2 *Ieder dier vreet zoals het gebekt is.*
- 3 *Een deel van de huidige differentiatie en daarmee schoonheid en waarde van de Veluwe is aan grazende en snoeiende beesten te danken.*
- 4 *Er is voldoende basisinformatie om op de Veluwe verantwoord en gericht met experimenten aan te vangen om het dier als vegetatiebeheerder te gebruiken; er is te weinig informatie om de resultaten nu al gedetailleerd te kunnen voorspellen. In ongeveer vijf jaar, aangenomen dat er voldoende middelen voor onderzoek beschikbaar zijn, kan die kloof voor een groot deel worden overbrugd.*
- 5 *Extensieve begrazing is niet alleen natuurwetenschappelijk maar ook budgettair een uiterst aantrekkelijke vorm van natuurbeheer.*
- 6 *Naarmate grotere, aaneengesloten gebieden ter beschikking staan zal de maatregel extensieve begrazing door verschillende diersoorten beter tot zijn recht kunnen komen.*

NAAR EEN ZELFREGULEREND ECOSYSTEEM

Argumenten voor de reintroductie van grote roofdieren

door dr. H.E. van de Veen (wetenschappelijk medewerker Instituut voor Milieuvraagstukken Vrije Universiteit, Amsterdam)

In dit verhaal wil ik het begrip ecosysteem - dat u tegenwoordig te pas en te onpas tegenkomt - nader toelichten. Verder wil ik stilstaan bij het begrip 'natuurlijke selectie' en de rol die de grote roofdieren daarbij kunnen vervullen, de veranderende rol van de mens in het ecosysteem bezien, en de betekenis of 'het nut' van normale, ongestoorde ecosystemen duidelijk maken. Tenslotte wil ik in kort bestek ingaan op de mogelijkheden en wenselijkheden met betrekking tot de functievervulling van de Veluwe binnen het kader van de 'hoofd functie natuur'.

Alle ecosystemen lopen op zonne-energie. Ongeveer een procent van de ingestraalde zonne-energie wordt met behulp van het bladgroen vastgelegd in groene planten. Dit geldt voor alle soorten planten - van algen tot bomen.

De energie wordt vastgelegd in de organische verbindingen waaruit de plant is opgebouwd.

Wanneer een planteneter zijn voedsel bij elkaar zoekt, verzamelt hij in feite vastgelegde zonne-energie. En wanneer de planteneter dan door een roofdier wordt opgegeten is ook dit roofdier uiteindelijk aangewezen op zonne-energie die door de groene planten is gebonden.

Omdat alle niet-plantaardig leven dus afhankelijk is van planten die het zonlicht rechtstreeks kunnen benutten wordt de plantaardige produktie vaak aangeduid als de *primaire produktie* en de groei van planteneters en vleeseters als de *secundaire* en de *tertiaire produktie*.

Omzettingsverliezen
Bij de omzetting van plantaardig mate-

riaal in dierlijk materiaal treden omzettingsverliezen op. Dat geldt óók wanneer doordat een predator zijn prooi opeet dierlijk materiaal wordt omgezet in ander dierlijk materiaal. Een deel van het opgenomen dierlijke of plantaardige voedsel wordt dan gebruikt om de energie te leveren die nodig is voor de omzettingsprocessen.

Bij warmbloedige dieren is bovendien nog brandstof nodig om de lichaamstemperatuur te handhaven. Daardoor komt het dat de omzettingsverliezen van primaire produktie naar secundaire en tertiaire produktie bij koudbloedige organismen als vissen veel lager zijn dan bij warmbloedige dieren. Hieruit vloeit voort dat de voedselpiramide bij benutting door koudbloedige organismen vaak veel steiler is bij gebruik van de primaire produktie door warmbloedige dieren. Bij een 'koudbloedig systeem' kan de omzettingsefficiëntie wel 90 % bedragen, terwijl deze bij een 'warmbloedig systeem' niet hoger komt dan 10 à 20 procent.

Dit heeft vergaande praktische consequenties. Het betekent onder andere dat de produktie van biomassa van warmbloedige planteneters nooit hoger kan worden dan de 10 tot 20 procent van de primaire produktie, wanneer de primaire produktie óók voor 100 procent kan worden benut. 'Benutting voor 100 procent' houdt, als we op de hei grazende schapen even als voorbeeld nemen, in dat deze schapen elke aangroei van heide en grassen zouden kunnen vinden en opeten en bovendien voor 100 procent verteren.

In de praktijk blijkt dat lang niet alle aangroei wordt benut (het terreingebruik is minder dan 100 procent), terwijl datgene wat gegeten wordt lang niet voor 100 procent verteerbaar is.

Wolf

Korhaan

Stel dat de schapen het gebied voor 20 procent weten te benutten en hun voedsel voor 50 procent kunnen verteerden, dan is de efficiëntie van het gebruik van de heide door de schapen iets in de orde van $0,20 \times 0,50$ dus niet meer dan 1 procent! De aanwas van de biomassa aan dieren is in een dergelijk ecosysteem dus maar een fractie van de aanwas van de biomassa van de planten. Dat geldt óók voor de verhoudingen tussen de totale biomassa's aan dieren en planten.

Predatie

Omdat bij predatie dezelfde omzettingverliezen gelden is de biomassa van de predatoren ook altijd veel lager dan de biomassa van de prooien. Daarbij is bovendien het succes van de predator ver onder de 100 procent, terwijl ook de prooi niet voor honderd procent verteerbaar is, zodat de feitelijke efficiëntie van predatie veel dichterbij de 1 procent dan bij de 10 procent zal liggen. Kortom, de hoeveelheid prooi is een belangrijke maat voor het aantal roofdieren dat van die prooi kan leven.

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat veranderingen in de aantallen prooidieren in het algemeen worden *gevolgd* door wijzigingen van de aantallen predatoren.

Een klassiek voorbeeld is de cyclus van de sneeuwschoenhaas en de lynx in centraal Canada.

De Hudson Bay Company verhandelt al meer dan 200 jaar huiden van beide diersoorten en uit analyse van de jaarcijfers is duidelijk gebleken dat het aanbod van hazepelzen een cyclus volgt van 9 tot 10 jaar. Wanneer we aanne-

men dat het aanbod van de pelzen een redelijke maat is voor de aantallen levende dieren kunnen we zeggen dat de lynx deze cyclus nauwkeurig blijkt te volgen. De hamvraag is dan of de afname van het aantal hazen de daling van het aantal lynxen veroorzaakt of dat de toename van de lynxen de hazen doet afnemen totdat daarna ook de lynxen te weinig voedsel over hebben. Door vergelijking met gebieden waar de sneeuwschoenhazen wél, maar lynxen niet voorkomen (Anticosti Island, South Central Plains) blijkt dat de hazen ook zonder de lynx precies dezelfde cyclus doormaken. De lynx is dus geen noodzakelijke voorwaarde voor de limitering van de hazen. Maar het feit dat alle sneeuwschoenhazen 's winters wit zijn is een vrij sterke aanwijzing dat predatie niettemin zeer *selectief* is: predatie speelt in op exemplaren met verhoogde risico's en voor zover die risico's een erfelijke basis hebben heeft predatie dus invloed op de genetische samenstelling van de prooi-populatie.

Superpredatoren

Verder is het een feit dat er behalve predatoren ook superpredatoren zijn, die van andere predatoren leven. Zo wordt de koolmees, die een predator van planteneterende rupsen is, op zijn beurt gevangen door de sperwer. Ook hier is het duidelijk dat slecht vliegende of bijziende koolmezen wel de langzame rupsen kunnen vangen, maar geen schijn van kans hebben om te ontkomen aan de sperwer. Het is dus geen wonder dat koolmezen met zulke handicaps zeer zeldzaam zijn.

Wild zwijn

Een heel andere vraag is of de sperwer als super-predator de *aantallen* koolmezen kan reguleren. Gezien de absolute wanverhouding tussen de aantallen koolmezen (vele honderdduizenden) en de aantallen sperwers (in ons land in de honderden; misschien tussen de 1000 en de 2000) moet deze vraag ontkennend worden beantwoord.

Dat wil echter niet zeggen dat in meer natuurlijke situaties misschien niet een andere verhouding tussen predatoren zou kunnen bestaan - zodanig dat de super-predatoren wél een belangrijkelimiterende factor zouden kunnen zijn.

Onderzoek in verregaand natuurlijke situaties levert tot nog toe weinig evidentie voor deze gedachte. Indirect kunnen er echter wel dergelijke effecten zijn. Zo hebben de vossen op Isle Royale (een nationaal park van ruim 50.000 hectare in het Amerikaanse Boven-meer) duidelijk voordeel van de aanwezigheid van wolven. De vossen knagen de prooiresten van de wolven schoon en worden maar heel zelden door wolven in hun slaap verrast. Op het eiland kwamen voor de komst (rond 1950) van de wolven ook coyotes voor. Deze coyotes leefden van kadavers van elanden. Doordat de wolven deze kadavers ook grotendeels opaten werden de coyotes indirect verdrongen. Soortgelijke zaken gebeuren in de Oostafrikaanse Ngorongoro-krater, waar de leeuwen vooral afhankelijk zijn van prooien die door de gevlekte hyena's gevangen zijn. Het fascinerende verhaal van Hans Kruuk over de hyena's in de Ngorongoro en de Serengeti leert ons bovendien dat de hoefdieren in de dicht bevolkte Ngorongoro-krater kerngezond zijn doordat vrijwel alle beesten met gebreken door roofdieren worden gevangen terwijl op de veel dunner bevolkte Serengeti-vlakte een groot deel van de hoefdieren aan ondervoeding en ziekte ten onder

gaat voordat deze beesten de kans hebben gehad om een predator tegen te komen.

Leeuwen zijn eigenlijk niet snel genoeg voor gezonde antilopen en zebra's, zodat ze in de Serengeti wèl en in de Ngoro Ngoro niet zelf hun prooi kunnen vangen.

Deze voorbeelden laten zien dat de relaties tussen predatoren en hun prooi complex zijn en niet altijd in detail voorspelbaar. We moeten daarom voorzichtig zijn met generaliseren.

Herten

Bij de hoefdieren blijkt de natuurlijke sterfte vooral plaats te vinden onder kalveren, oude dieren en exemplaren met gebreken. Dit gebeurt ook bij afwezigheid van grote roofdieren, wanneer de kwaliteit van het voedsel en de weersomstandigheden de belangrijkste regulerende factoren zijn.

Dit is onder andere het geval bij de edelherten in de Schotse Hooglanden. In dat gebied leven tegenwoordig ver over de 200.000 van deze herten en de aanwas bedraagt door de bank genomen 16 procent. Slechts de helft hier

van wordt door afschot afgeroomd - de rest verhongert of verongelukt. Onder omstandigheden met bijvoorbeeld wolven sneuvelen in principe dezelfde categorieën, maar de sterftkans binnen elke categorie kan veel hoger zijn, omdat er een groot verschil in conditie is tussen dieren die nog net niet dood zijn en dieren die een wolf nog net voor kunnen blijven. Daardoor liggen de dichtheden van hertachtigen in vergelijkbare gebieden met en zonder predatoren doorgaans beduidend lager in de gebieden met predatoren en bovendien is in een aantal gevallen aangetoond dat de aanwezigheid van predatoren de aantalschommelingen dempt. Het lijkt er dus op dat predatie een stabiliserend effect heeft en inspeelt op predispositie voor sterfte.

In het geval van achtereenvolgende predatoren - leeuwen, hyena's, cheetahs, wolven - spelen conditie en reactiesnelheid van de prooi een essentiële rol.

De Jager

Wanneer de jager zich opwerpt als alternatieve predator speelt de vraag of

en in hoeverre de jager de natuurlijke predator kan vervangen.

Hierboven is naar voren gebracht dat predatie altijd gepaard gaat met selectie, maar dat limitering door predatie lang niet altijd de belangrijkste limiterende factor is.

Wat betreft de selectie: alléén bij grofwild is de moderne jager door de goede optische hulpmiddelen in staat (zeer) jonge en zeer oude dieren selectief af te schieten. De moderne jager is dus wel in staat om zich te concentreren op de juiste leeftijdscategorieën. Als het op selecteren binnen deze categorieën aankomt schiet de jager echter duidelijk tekort, omdat zelfs een dier op drie poten een mens nog makkelijk voor blijft.

Wij zijn niet in staat de kleine verschillen in conditie van overigens gezonde dieren op afstand te onderkennen, zodat de menselijke jager de wolf nooit ten volle kan vervangen.

Bovendien blijkt dat die moderne jager zich helemaal niet beperkt tot de jonge en de oude dieren. Gesteund door de richtlijnen van de Directie Faunabeheer interfereert hij óók in de middelbare klasse door selectief afschot van bijvoorbeeld volwassen reebokken en edelherten met-een-gewei-dat-de-jager-niet-aanstaat.

Uit een zeer zorgvuldig onderzoek aan wilde en tamme edelherten is gebleken dat dominantie en voortplantingssucces onafhankelijk zijn van de vorm en de grootte van het gewei. Bovendien heeft het onderzoeksteam op Rhum onder leiding van Tim dutton Broek duidelijk aangetoond dat bij edelherten het verbale geweld in de vorm van burlen nog belangrijker is dan het lichaamsgevoel bij het vaststellen van de onderlinge dominantie en het daaraan gekoppelde voortplantingssucces.

De criteria gewei-vorm en -grootte zijn dus *onbruikbaar* om natuurlijke selectie na te bootsen. Bovendien is het hoogst onnatuurlijk dieren van middelbare leeftijd, die normaliter nauwelijks predatierisico's lopen uit de populatie weg te nemen.

Als de jagers werkelijk geïnteresseerd zijn in alternatieve predatie zouden ze bovendien tegenstanders moeten zijn van wormbestrijding en bijvoeding, omdat juist dan de minder vitale dieren beter herkenbaar worden.

Weidelijkheid

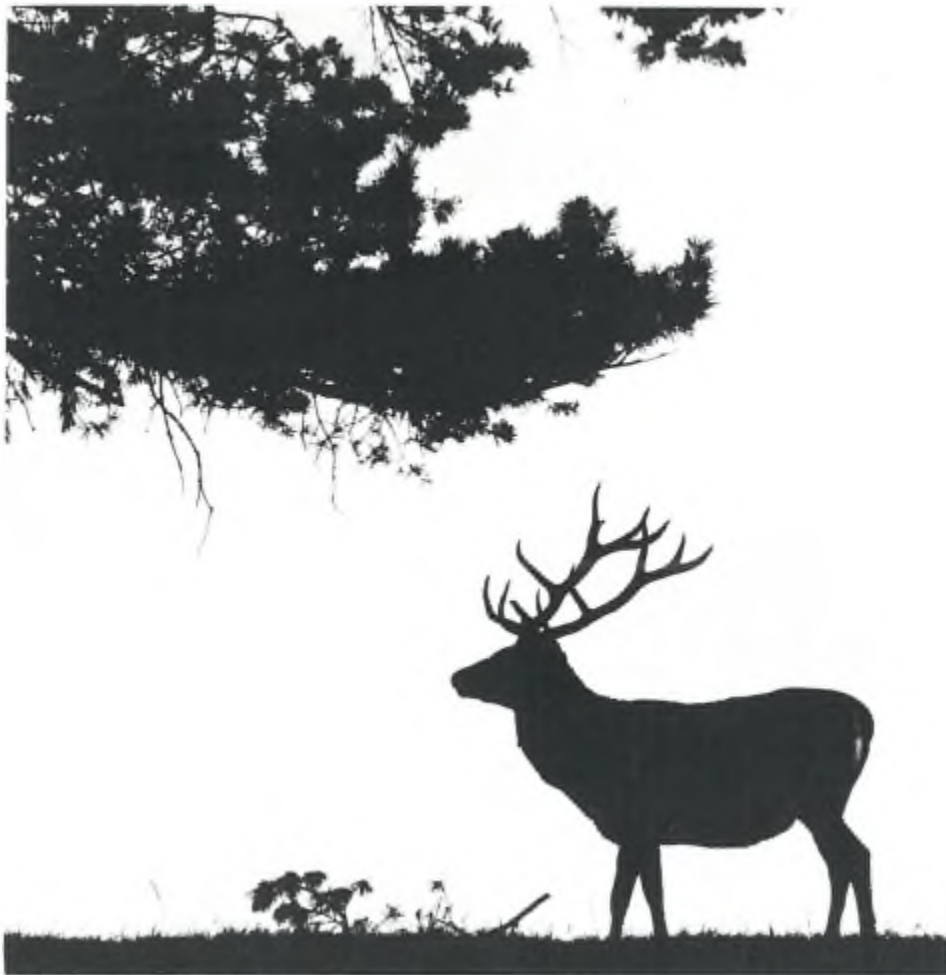
Daar komt nog bij dat de moderne jager geen deel meer uitmaakt van de natuurlijke kringloop. Hij neemt zijn buit mee uit het revier en eet het dier thuis op of verhandelt het wildbraad. Dood dierlijk materiaal blijft daardoor erg schaars, zodat aaseters vaak niet aan

---

Bunzing

Stellingen

hun trekken kunnen komen. Dit effect wordt nog versterkt doordat de moderne jager behept is met een *weidelijkheidssyndroom*. Daardoor jaagt hij alleen in bepaalde seizoenen en is de aanwezigheid van buitresten als ingewanden beperkt tot het jachtseizoen. Als gevolg hiervan hebben bijvoorbeeld arenden en raven in grote delen van Europa juist tijdens de perioden waarin ze zich voortplanten en die waarin ze reserves moeten opbouwen voor de voortplanting een tekort aan voedsel.

Dezelfde weidelijkheid maakt het de jager bovendien onmogelijk om op meer effectieve wijze te jagen. Daardoor is een absurde schuwheid ontstaan, die alleen kan worden doorbroken door de introductie van andere jachtmethoden of de reïntroductie van natuurlijke predatoren als lynx en wolf in samenhang met het *positief conditioneren* van het wild aan de mens. Recente ontwikkelingen hebben geleerd dat bij een consequente aanpak de schuwheid van het edelhert kan worden verminderd. Dat is niet alleen in het belang van de recreant, maar vooral óók in het belang van het edelhert. Alleen wanneer de schuwheid kan worden *afgeleerd* zijn dieren als edelherten in staat hun leefgebied effectiever te gebruiken en zijn recreatie en grofwild redelijk te combineren.

Uiteraard is het 'jagen' dan van alle 'sportiviteit' en 'spanning' ontbloot, en in het geval van reïntroductie van wol-

ven wellicht ook volstrekt overbodig. Als wij natuurbehoud ook als hoofdfunctie serieus willen nemen, wil ik ervoor pleiten ontwikkelingen naar meer natuurlijke toestanden met kracht te stimuleren op de weinige plaatsen waar dat nog - of weer - kan.

In Nederland hebben we de afgelopen tien jaar gezien dat de Oostvaardersplassen - door afzien van direct ingrijpen - zich konden ontwikkelen tot het belangrijkste moerasgebied van Noordwest Europa. Ook 'op het droge' zijn dergelijke ontwikkelingen mogelijk - *als wij dat willen*.

Voor de Veluwe is vervulling van de 'hoofd functie natuur' door de regering als doelstelling gekozen en het Streekplan Veluwe heeft als hoofddoelstelling de 'stringente bescherming van natuur en landschap'.

Door het herstel van de bodemvruchtbaarheid ten gevolge van de herbebossing en de feitelijke onbevolktheid van tienduizenden hectaren kunnen we kiezen voor een uitwerking in de richting van een groot, écht nationaal park van circa 50.000 hectare waarin op korte termijn de lynx en na hereniging van de verschillende deelgebieden ook de wolf zijn plaats kan hervinden.

Dat is geen ecologisch probleem, maar een zuiver politiek probleem. Het is maar de vraag wat we willen: meer van hetzelfde, of één volwaardig nationaal park met voldoende ruimte voor dieren én mensen.

- 1 Natuurbescherming vraagt meer dan het behoud van trilvenen, blauwgraslanden, paarse heide en de bonte berm; geloofwaardige natuurbescherming vraagt evenzeer om de ontwikkeling en instanthouding van complete natuurlijke ecosystemen.
- 2 Ook in sociaal opzicht is het onaanvaardbaar dat in West- en Midden-Europa momenteel geen representatieve voorbeelden voorhanden zijn van complete natuurlijke ecosystemen.
- 3 Het gaat niet aan te pleiten voor het behoud van de tigger in straatarme en dicht bevolkte landen wanneer wij de wolf - als manifestatie van een gerehabiliteerd ecosysteem - geen reële kansen willen geven.
- 4 De toenemende en o.a. in de wetgeving tot uitdrukking komende erkenning van de betekenis van gevederde predatoren wettigt de verwachting dat voorlichting en onderzoek er toe zullen leiden dat op den duur ook de rol van de behaarde predatoren dezelfde positieve waardering zal ondervinden.
- 5 De dubieuze beeldvorming omtrent grote predatoren berust nog te veel op folklore, anecdotes en de bijdragen van een enkele chansonnier; biologen hebben zeker tot taak dit beeld te verrijken met de verifieerbare resultaten van wetenschappelijk onderzoek.
- 6 Jacht kan de effecten van natuurlijke predatoren slechts beperkt nabootsen.
- 7 Omdat wij voor ons voortbestaan volkomen afhankelijk zijn van gestoorde en gestroomlijnde ecosystemen is het op de lange duur ook van menselijk levensbelang dat een mondiaal systeem van natuurlijke ecosystemen aanwezig blijft als referentiekader en als bron van vitale informatie.
- 8 De totstandkoming van een Nationaal Landschapspark Veluwe is alleen dan acceptabel wanneer het op behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden gerichte beheer beperkt blijft tot enkele enclaves binnen en de bufferzones rondom één écht Nationaal Park van tenminste 50.000 ha.
- 9 Om alvast te kunnen wennen aan de aanwezigheid van grotere roofdieren dient de reïntroductie van de lynx in daartoe geschikte gebieden met de nodige doortastendheid te worden bevorderd.

NATUURBEHOUD EN RECREATIE

door P. L. van Steenveldt (directeur Recreatie-
gemeenschap Veluwe)

Mij is gevraagd om vanuit de recreatie een toelichting te geven. Als het er om gaat in hoeverre het de recreant interesseert hoe flora en fauna van de Veluwe beheerd worden, dan meen ik te mogen zeggen dat dat de meeste recreanten een zorg zal zijn. De massa die naar de Veluwe komt om zich te ontspannen in de vrije natuur is al gelukkig als ze een paar dennebomen ziet. Dat is een andere waardering van natuur dan wat de bioloog daaronder verstaat. We weten hoe klein het nog te beschermen gebied in ons land nog maar is. Een gebied als de Veluwe is voor ons land in zijn soort één van de belangrijkste recreatiegebieden. Gezien de grootschaligheid kan de mens zich er nog vrij in de natuur wanen en het

gebied als groene, vrije ruimte beleven. Ik geloof dat het onverstandig is, juist in het belang van natuur en milieu, als we alleen maar zouden denken in verboden in het afsluiten van die groene ruimten. Naar mijn gevoel biedt de Veluwe nog zoveel groene ruimten, dat er met behoud van grote eenheden van natuur ruimten nog voldoende mogelijkheden overblijven om de mens zijn zo gewenste ontspanning in de 'vrije natuur' te doen genieten. De mens heeft recht om van de natuur te genieten en wil de mens de natuur leren waarderen, dan moet je hem er mee in aanraking brengen. In de nota Landelijke Gebieden wordt daar zeer uitvoerig en terecht op gewezen. Het bewustzijn voor natuur- en milieubehoud is

vrijwel algemeen, maar je kunt de recreatieve functie aan dit gebied niet ontnemen. Je kunt hem ook niet terugdringen, want dit druist dan weer in tegen de maatschappelijke ontwikkeling ten aanzien van de vrijetijdsbesteding. We moeten ook nog rekening houden met structurele en conjuncturele wisselingen waardoor de toeristische druk op het gebied kan worden vergroot. Denkt u op het ogenblik maar aan de economische situatie, aan internationale ontwikkelingen en de benzineschaarste. Ik dacht dat je met de situatie, van toenemende druk, vrijetijdsbesteding en mobiliteit rekening moet houden, dat we niet dwars tegen die

---

Stille recreatie

behoefte in met allerlei theoretische beperkingen en wensen deze ontwikkelingen moeten trachten tegen te houden. Dat zou kunnen leiden tot reacties vanuit de maatschappij, We weten dat je reacties uit de maatschappij niet kunt voorspellen. We moeten oppassen dat met alleen maar verbodsbepalingen reacties worden opgeroepen die de zaak nog verder in de vernieling zullen brengen. Daarom staan wij voor een behoud van de natuurwaarde in het gebied, maar op een wijze dat de mensen van de natuur kunnen genieten. Het bezoek moet zo gereguleerd zijn, dat de grotere, beste, kwetsbare gebieden binnen grotere beheersverbanden worden opgevangen. Dat je de recreatievoorzieningen aan de randen daarvan legt, de 'garnering' van de groene ruimte. De voorlichting aan de recreanten moet dan ook op de beleid van de overheden worden afgestemd. Wij hebben nu nog te maken met verouderde structuren bij de V.V.V.'s, die veelal nog moeten werken met krachten en middelen uit de commerciële sector. Ik zou die commerciële sector zeker niet willen verwaarlozen. Ik geloof dat ook bij een modern gestructureerde V.V.V. de voorlichting aan het publiek er ook op gericht moet zijn om de bestaande voorzieningen in een gebied te verkopen. Waarom? Omdat natuur en landschap niet gediend zijn met verpauperde recreatiebedrijven, dat we er op zijn minst voor moeten zorgen om de voorzieningen die er zijn te laten voldoen aan de eisen die wij stellen uit het oogpunt van milieuhygiëne en landschap. Vergeet niet dat we op de Veluwe over

ongeveer 1500 particuliere vestigingen op het gebied van recreatie en toerisme praten. Tot slot zou ik willen zeggen, dat we niet moeten blijven theoretiseren. Ik dacht dat we terstond de financiële mogelijkheden die er nu zijn, hoe gering ook, moeten benutten om al het nodige te doen. Dus niet alleen negatieve maatregelen - deze wekken weerstanden op - maar in positieve zin maatregelen om het bezoek op een wijze te reguleren als noodzakelijk is voor onze belangen.

Wennen aan roofdieren op de Veluwe

•• en hij at al zo lief uit mijn hand...

- De wijze waarop flora en fauna op de Veluwe worden beheerd is voor de meeste recreanten niet van wezenlijk belang. Men komt voor bos en hei en ziet dit in het algemeen als natuur, men verstaat daar meestal iets anders onder dan de bioloog.
- De Veluwe vormt voor ons land in zijn soort een van de belangrijkste recreatiegebieden.
- Het gebied biedt nog zoveel 'groene ruimte' dat naast de waardevolle natuurgebieden er nog ruimte genoeg overblijft voor velen om de zo gewenste ontspanning in de 'vrije natuur' te kunnen genieten.
- De mens heeft er recht op van de natuur te kunnen genieten, juist door de beleving van de natuur leert hij deze te waarderen.
- Het bewustzijn voor natuur- en milieubehoud is vrijwel algemeen, maar de recreatieve functie aan het gebied ontnemen of terugdringen druist in tegen de maatschappelijke ontwikkeling ten aanzien van de vrijetijdsbesteding. Ook moet rekening worden gehouden met een sterkere toeristische druk onder invloed van economische en/of internationale ontwikkelingen.
- Gegeven deze situatie moet rekening worden gehouden met toenemend bezoek aan dit gebied, dwars tegen alle theoretische beperkingen en wensen in.
- De waarden in het gebied zijn alleen te behouden door het reguleren van het bezoek, onder andere door grotere beheerseenheden, recreatievoorzieningen in de minder kwetsbare gebieden en een goede voorlichting, maar in principe moet ontspanning in de 'vrije natuur' mogelijk zijn.
- De voorlichting aan recreanten moet afgestemd zijn op de maatregelen die ter bescherming van de Veluwe zijn of worden genomen, V.V.V.'s kunnen in deze een belangrijke taak hebben, echter het moet hun financieel mogelijk worden gemaakt.
- Niet blijven theoretiseren, maar praktische maatregelen nemen en het voorzieningenpakket aanpassen, vooral nu daartoe alle financiële mogelijkheden benutten. Niet alleen negatieve maatregelen, deze wekken weerstand op, maar in positieve zin om het bezoek op de gewenste wijze te kunnen reguleren.

BOS EN BOSBOUW OP DE VELUWE NU EN IN DE TOEKOMST

door ir. F.W. Baron Tuyl van Serooskerken
(houtvester Staatsbosbeheer in Gelderland)

Zowel de Nota Landelijke Gebieden als het Streekplan geven aan, dat de Veluwe een gebied is van grote betekenis voor natuur en landschap. Hoe vinden wij hierbij nu aansluiting vanuit de sector bos en bosbouw? Daarvoor wil ik in de eerste plaats stil staan bij de voorgeschiedenis van de Veluwe bossen.

De Veluwe bossen.

Aansluitend op de inleiding van de Heer ten Houten de Lange is het van belang dat we ons realiseren dat de oorspronkelijke begroeiing van de Veluwe en de daarbij behorende relatief rijke situatie door menselijk toedoen zijn verdwenen. De verschillende vormen van menselijk gebruik hebben de Veluwe in extreme mate verarmd. Dit leidde op grote schaal tot vorming van woestijn- en steppelandschappen. In die situatie was het dat met name vanaf de negentiende eeuw begonnen is met het herbossen van grote delen van de Veluwe.

Het bos zoals we dat nu hebben verkeert derhalve in een allereerste beginstadium van iets, dat op echt bos begint te lijken. De kenmerken van dit stadium zijn alom bekend. Zij worden goeddeels bepaald door meer of minder eenvormigheid. Dit betekent, dat ook de gebruiksmogelijkheden voor de samenleving nog maar zeer beperkt zijn. Of men daarbij nu denkt aan de produktie van hout, de natuurwaarden en/of de belevingswaarde voor de recreant maakt in beginsel niets uit. Het opvallende en essentiële is, dat men als beheerder van dergelijke bossen continu geconfronteerd wordt met het feit, dat in alle drie genoemde gevallen geweldig veel belang wordt gehecht aan de bossen die wij nu hebben, ondanks de grote beperkingen die daar thans nog aan kleven.

Toch zou het beeld niet volledig zijn wanneer ik niet vermeld dat deze situatie niet voor de hele Veluwe geldt. Met

name in het Veluwerapport wordt duidelijk aangegeven dat op dit moment meerdere bostypen voorkomen met geheel eigen voorgeschiedenis en ontwikkelingsstadium. Ik noem u daarvan de malebossen, de oudere en jongere landgoedbossen, heidebebossingen, stuifzandbossen enz. Al deze bostypen kennen ook hun eigen gebruiksmogelijkheden. Vervolgens hebben de Veluwe bossen voor Nederland unieke betekenis als biotoop voor het grofwild. Ook daarvoor geldt dat de huidige situatie niet ideaal is.

Nu wil ik proberen van het heden naar de toekomst te gaan.

Mogelijkheden

De mogelijkheden worden in beginsel vanuit twee invalshoeken beïnvloed:

- 1 De mogelijkheden en potenties van het bos zelf.
- 2 Het wensenpakket van de samenleving van nu en in de toekomst.

De mogelijkheden van het bos zelf.

Bos heeft zeer vele verschijningsvormen en daarmee even zovele eigenschappen, die leiden tot gebruiksmogelijkheden van zeer uiteenlopende aard. Iedere bosbouwer weet dat factoren als bodem, klimaat, waterhuishouding, licht e.d. bepalend zijn voor de verschijningsvorm en de ontwikkelingsmogelijkheden van de levensgemeenschap bos.

Het geheel vat men samen in het begrip groeiplaats. Deze verschilt sterk van plaats tot plaats en moet dus telkensmale worden geanalyseerd om de mogelijkheden goed boven tafel te krijgen.

In ons land en dus ook op de Veluwe zijn vrijwel alle groeiplaatsen van het bos gedurende eeuwen beïnvloed door de mens en zullen dat in ons dichtbevolkte land ook blijven. De gevolgen

hiervan zijn voor een deel al aan de orde geweest. Andere factoren, waarmee ernstig rekening gehouden moet worden zijn: tijd, ruimte en rust. Zo is het voor velen moeilijk te overzien dat de processen die leiden tot de gewenste verschijningsvormen van het bos zeer veel tijd vragen en uitermate gevoelig zijn voor tussentijdse storingen. Rust is uiteraard nodig voor een goed ontwikkelde bosfauna, maar ook is het van belang om te zorgen voor de nodige planologische rust, d.w.z. het voorkomen van wijzigingen in bestemming en grondgebruik die niet afgestemd zijn op de instandhouding van het bos. Hier is bos uitermate gevoelig voor.

Het wensenpakket van de samenleving.

De wijze, waarop door de samenleving door de eeuwen heen van het bos gebruik is gemaakt heeft steeds sterk gevarieerd. Het bos heeft gefungeerd als voedselbron, grondstoffleverancier, jachtterrein, veeweide en zo meer.

De laatste decennia zijn met name de openlucht recreatie en de belangstelling voor de natuur op de voorgrond getreden. Ook de grondstof hout krijgt steeds meer aandacht - denkt u maar aan de houtbehoefte in de Derde Wereld, teruglopende importmogelijkheden uit traditionele houtleverende landen. Verder is de belangstelling voor hout als energiebron stijgende. Opvallend en belangrijk is dat de ontwikkeling van het bos zelf en de gebruiksmogelijkheden daarvan niet of nauwelijks parallel lopen met de verschuivingen in het wensenpakket van de samenleving. Ook is altijd sprake geweest van meer of minder meervoudig gebruik, zij het dat de zwaartepunten op relatief korte termijn konden variëren. Juist op dit moment is de maatschappelijke belangstelling voor het bos groot en wil men vaak op zeer uiteenlopende wijze

van dit bos gebruik maken. Gezien het feit, dat wij *en* weinig bos hebben *en* in een dichtbevolkt land leven, zal ons kleine bosareaal steeds aan vele reële wensen moeten kunnen voldoen. In de structuurvisie op het Bos en Bosbouw worden drie belangrijke uitgangspunten gehanteerd:

- 1 Er bestaan vele verschillende wensen en mogelijkheden ten aanzien van het gebruik van éénzelfde bosgebied.
- 2 Het bos heeft een zeer lange termijn nodig om een veelzijdig funktionerende levensgemeenschap te kunnen vormen.
- 3 Er zullen in deze lange periode veranderingen optreden in het wensenpakket van de ene generatie naar de andere.

Doelstellingen

Vandaar dat twee hoofddoelstellingen zijn geformuleerd, die in enge relatie met elkaar staan.

- a. De instandhouding en ontwikkeling van bos in vele verschijningsvormen met een gevarieerde structuur, gebaseerd op de natuurlijke mogelijkheden van de groeiplaats.
- b. Een op de mogelijkheden optimaal afgestemd veelzijdig gebruik nu en in de toekomst.

In deze twee doelstellingen vindt u zowel de relatie terug met het bos zelf als met het wensenpakket van de samenleving. Centraal staat daarbij het principe van veelzijdigheid zowel t.a.v. de ontwikkelings- en verschijningsvormen van het bos zelf als t.a.v. de gebruiksmogelijkheden nu en in de toekomst. Deze zelfde elementen vindt u terug in het Streekplan Veluwe, zij het dat daarbij duidelijk de relatie gelegd wordt met de hoofddoelstelling. Eenzelfde lijn valt te bespeuren in de uitgangspunten voor de Veluwe als proefgebied voor een nationaal land-

schapspark. Ook hier staat veelzijdigheid centraal met natuur en landschap als randvoorwaarde.

Tenslotte iets over de mogelijkheden van beheer van bossen op de Veluwe. Ik zou trouwens liever willen spreken van de ontwikkelingsmogelijkheden van bos op de Veluwe en het daarbij behorende beheer. Voor mij staat vast, dat deze mogelijkheden voor de Veluwe bossen zeer veelzijdig zijn. Daarvoor staat de diversiteit van de groeiplanten en de voorgeschiedenis borg. Daarnaast beschikt de bos- en natuurbeheerder over een heel scala van kennis en ervaring met het daarbij behorende beheersinstrumentarium, dat nog steeds wordt uitgebreid.

Waar kan en moet dit nu toe leiden?

De verscheidenheid in groeiplaatsen en de diversiteit aan wijzen van beheer moeten samen leiden tot ontwikkeling van bossen, die gekenmerkt worden door een grote variatie aan boomsoorten, oude en jonge bomen, struiken, kruiden, een rijke fauna enz.. Kortom een volledig ontwikkeld stabiel bos-ecosysteem. Dergelijke bossen zullen voor een zeer groot deel kleinschalig van karakter zijn, het specifieke bosklimaat zal zorgvuldig in stand gehouden kunnen worden, zij zijn in staat zich voor een belangrijk deel zelf in stand te houden, bijv. door spontane verjonging. In een dergelijk bos is het mogelijk bomen zeer oud te laten worden. Pas dan ontstaan ook goede mogelijkheden voor het optreden van de interessante *verval-fase* van het bos met zijn eigen typerende betekenis. Uiterst belangrijk voor heden en toekomst is evenwel, dat vele functies optimaal tegelijkertijd vrijwel continu kunnen worden vervuld. Zo hebben ze een grote betekenis voor de produktie

van hout (bijv. zwaar zaaghout) ze herbergen een grote diversiteit aan planten en dieren (natuurwaarde), ze hebben een hoge belevingswaarde voor de recreant en ze zijn een parel in het landschap. Voor het overgrote deel van de Veluwe geldt evenwel dat het bos een dergelijk ontwikkelingsstadium nog lang niet heeft bereikt. Wanneer we echter kans zien om daar de nodige voorwaarden voor te scheppen is het wel degelijk mogelijk. Immers in onze relatief zeer jonge bossen is een duidelijke ontwikkeling gaande die daar op wijst. Er is een begin aanwezig van een bosklimaat; er vestigen zich steeds meer planten en dieren, bomen beginnen zich beter te ontwikkelen en zich spontaan te verjongen; naar mate de omstandigheden verbeteren kunnen nieuwe soorten worden toegepast enz.. Hoe precies het eindresultaat zal zijn is vaak zeer moeilijk te zeggen, dat hangt af van de groeiplaats zelf en de wijze van beheer, die konsekwent gedurende zeer lange tijd zal worden gehanteerd. Bovendien hebben we te maken met vele natuurlijke processen die moeilijk voorspelbaar zijn. Dergelijke bossen echter voldoen zowel aan de hoofddoelstelling van het Streekplan als aan de noodzakelijke veelzijdigheid, die maatschappelijk gezien zo belangrijk is. Concluderend zou ik willen zeggen, dat het beheer van de bossen op de Veluwe gericht moet zijn op een duurzame instandhouding en ontwikkeling van vele verschijningsvormen en op het creëren en handhaven van vele gebruiksmogelijkheden voor heden en toekomst. Ik vind dat we er daarbij in de eerste plaats voor moeten zorgen dat deze ontwikkeling daadwerkelijk mogelijk wordt gemaakt door de nodige tijd, rust en ruimte duurzaam te garanderen. Daarnaast zal onze keuze maatschappelijk betaalbaar moeten zijn.

WELK NATUURBEHEER ?

door drs. A.H. Dorresteyn
(natuurbeschermingsconsulent in Gelderland)

Beheer en behoud

Een éénduidige oplossing voor de gehele Veluwe zult u van mij niet te horen krijgen. Niet omdat er door mij geen voorkeur voor een bepaalde keuze voor een bepaald gebied zou kunnen worden gedaan, maar wel omdat een beslissing over het invoeren van b.v. wisenten in de Loenermark, of het laten dichtgroeien van de Arnhemse Heide dan wel het introduceren van honden verslindende carnivoren op het Rozendaalse Veld beslissingen zijn die, zoals dat tegenwoordig heet, een maatschappelijk draagvlak moeten hebben. Iedereen die in het buitengebied bezig is met planten en dieren 'beheert' natuur. Dit gaat niet alleen op voor terreinbeheerders, die maatregelen treffen tot instandhouding van onze inheemse flora en fauna, maar het betreft ook degenen die gekweekte gewassen telen. De ruimte die aan de wilde natuur wordt gelaten is in het laatste geval echter gering. Hoe minimaal, dat wordt in 1980 treffend geïllustreerd door de Veluwse snijmaissakkers, maar ook door een willekeurige Veluwse wildvoerakker of bijvoorbeeld de 'knikkerpot' op het A.S.K. Oldebroek. Dat het derhalve een wijdverbreid misverstand is dat natuurbeheer hetzelfde is als natuurbehoud en dat natuur beheren geen natuur behouden behoeft te betekenen moge in dit kader nog eens worden benadrukt. Het *beheer* van de natuur op cultuurgronden in het moderne agrarische cultuurlandschap heeft om verschillende redenen helaas een zodanige vorm aangenomen dat, wil men enigszins gestalte geven aan de doelstelling *natuurbehoud*, verwerving van deze cultuurgronden door een natuurbeschermingsinstantie een basisvoorwaarde is voor het handhaven dan wel ontwikkelen van wilde planten en dieren die in dit gebied 'thuishoren'. Of anders gezegd om een recente uitspraak van de Natuurwetenschappelijke Commissie van de Natuurbeschermingsraad, gedaan m.b.t. het Winterswijkse, aan te halen: moderne agrarische productiemethoden zijn onverenigbaar met het streven naar behoud van natuurlijke waarden op diezelfde grond.

Bosbeheer

Gelukkig moet worden geconstateerd dat bossen een uitzondering vormen op

die regel. In tegenstelling tot andere vormen van terreinbeheer waarbij de functie produktie een rol speelt is de verwijdering tussen de verschillende doelstellingen bij het terreinbeheer voor bossen kennelijk in veel mindere mate opgetreden. Bossen, maar ook natuurgebieden, kunnen verschillende functies vervullen. Dat is op de Veluwe op dit moment het geval, dat is heel evident in het verleden zo geweest en gezien het Streekplan Veluwe is het de bedoeling dat dat ook in de toekomst zo blijft. Het is mogelijk om het beheer zodanig uit te voeren dat alle verschillende functies gehandhaafd blijven. Het is in dit kader echter ook verdedigbaar, gezien bijvoorbeeld de hoofddoelstelling van wederom het Streekplan Veluwe, te veronderstellen dat nu en in de toekomst er gebieden op de Veluwe zullen zijn waar het hoofddoel in het beheer op het natuurbehoud zal liggen, waar zelfs natuurbehoud de dominante functie dan wel de enige functie zal zijn. Misschien dat het in dit kader goed is om de functie natuurbehoud te verduidelijken. Ik wil hierbij aanhalen wat in de *Structuurvisie Natuur- en Landschapsbescherming* uit 1977 hierover wordt gezegd. In genoemde nota is de volgende omschrijving gegeven:

'Het bevorderen van zodanige voor-

waarden en omstandigheden dat verscheidenheid en samenhang in natuur en landschap worden gewaarborgd en dat natuurwaarden en cultuurwaarden en waarden in de sfeer van de menselijke beleving op een kwalitatief optimaal peil worden gehandhaafd dan wel worden ontwikkeld'. De algemene formulering is nader uitgewerkt voor die gebieden die als natuurterreinen zullen worden beheerd. Dit heeft de volgende beleidsuitgangspunten voor natuurgebieden opgeleverd:

1. Het onverlet blijven of herstellen van de geomorfologische structuur, de geologische gesteldheid, de waterhuishouding, de (micro)klimatologische omstandigheden, de kwaliteit van water, bodem en lucht, elementen van cultuurhistorische en/of oudheidkundig belang en de karakteristieke structuur van het landschap.
2. Het behoud c.q. de regeneratie van de in het natuurgebied van nature thuishorende levensgemeenschappen, plant- en diersoorten in de voor hen meest geschikte milieus.
3. Het waar mogelijk tot ontplooiing brengen van de natuurlijke potentie van het gebied door verbetering van de bestaande of herstel van binnen het gebied verdwijnende of verdwenen milieu-omstandigheden.
4. Het scheppen van mogelijkheden

voor de mens om zich te ontspannen, om te genieten van de aanwezige waarden en om kennis daarvan en waardering daarvoor te vergroten, voorzover in overeenstemming met de beheersbeginselen 1 t/m 3.

Drie richtingen

Voor het beheer van gebieden met als hoofdfunctie natuurbehoud zijn drie richtingen te onderscheiden voor het natuurbeheer.

Richting 1

De eerste richting is, te kiezen voor het ontstaan of voortbestaan van een *spontane levensgemeenschap*. Dit houdt in dat alle in het ecosysteem plaatshebbende processen autonoom (kunnen) verlopen. Het behoud van de zelfstandige relatiemogelijkheden van de levensgemeenschap staan voorop. Het bos bijvoorbeeld is in deze situatie niet zozeer een verzameling van interessante wilde planten en dieren, maar een plaats waar zich natuurlijke *processen* kunnen voltrekken. Uit een oogpunt van natuurbehoud is het wenselijk deze vorm van beheer te kiezen in gebieden waar zich zeer rijk geschakeerde levensgemeenschappen kunnen ontwikkelen. Vertaald naar de Veluwe zou je kunnen denken aan plaatsen die al eeuwenlang bos hebben gedragen, ook al is dit bos in hevige mate door de mens beïnvloed. Het beheer van een spontane levensgemeenschap staat overigens niet gelijk aan 'niets doen'. Het is van bijzonder groot belang er zorg voor te dragen dat van het te behouden systeem de levensvoorwaarden niet worden aangetast. Zo zullen externe invloeden door beheersmaatregelen moeten worden geregeld dan wel afgewend.

Richting 2

De tweede richting die in het kader van de beheersdoelstellingen voor bossen met de hoofdfunctie natuurbehoud is te noemen kan worden omschreven als het instandhouden van *vervangingsgemeenschappen*, bij voorkeur door voortzetting van de van oudsher gebruikelijke exploitatie-methoden. Half-natuurlijke vervangingsgemeenschappen behoren in Nederland tot de soortrijkste levensgemeenschappen. Bovendien, en u kunt nagenoeg ieder deel van de Veluwe als voorbeeld hanteren, geven ze veelal inzicht in de wijze waarop onze voorouders de natuur hebben benut. Het in stand houden van vervangingsgemeenschappen ten behoeve van natuurbehoud (en ik onderstreep dit nog maar eens) is uit *ecologisch oogpunt* geen voor de hand liggende keuze. Daarentegen is de keuze voor een vervangingsgemeenschap uit cultuurhistorisch en landschappelijk oogpunt zonder meer te motiveren. De mogelijkheden voor vervangingsge-

meenschappen zijn niet uitgeput met de toepassing van traditionele exploitatievormen. Deze exploitatievormen worden immers in belangrijke mate bepaald door maatschappelijke structuur in een bepaalde regio alsmede door het aantal mensen dat er woonde. Los van deze historisch bepaalde exploitatie is uit natuurbehoudsoogpunt een pleidooi te houden voor bepaalde beheerstechnieken die tot vervangingsgemeenschappen leiden. De door de heer Thalen genoemde begrazing door vee is een fraai voorbeeld. Als gevolg van zeer extensieve begrazing is het mogelijk een reeks van min of meer bekende vegetatietypen (van grasland tot bos) in stand te houden dan wel te ontwikkelen in een volstrekt nieuwe ruimtelijke rangschikking met ecologisch zeer interessante overgangen. Door manipulatie van de veebezetting is het mogelijk een bepaalde graad van afbraak op een bepaald punt te fixeren, een punt dat gekozen is vanwege zijn zeer interessante biologische eigenschappen.

Richting 3

De overstap naar de derde richting van natuurbeheer is vanaf dit laatste slechts een kleine stap. Juist door onze kennis van het verloop van allerlei processen binnen een levensgemeenschap zijn we in staat tot het manipuleren van deze processen. Nu heeft manipuleren in het Nederlandse taalgebruik niet zo'n positieve betekenis. Daarom spreken we liever van *'het bedrijven van creatieve natuurtechniek'*. *Heel bewust wordt door de natuurbeheerder de structuur en de soortensamenstelling van een levensgemeenschap, bijvoorbeeld bos, in een bepaalde richting gestuurd.* De beheerder neemt een deel van de werkzaamheden van de overige biotische factoren (bijvoorbeeld: predatie, parasitisme, concurrentie) of abiotische factoren (storm, brand) over. De weg naar een volkomen kunstmatig gevormde levensgemeenschap met zich "spontaan" vestigende wilde planten en dieren ligt geheel open. In feite werpt de beheerder zich op als architect van de te ontwikkelen levensgemeenschap, waarin hij alle relaties on-

der controle houdt.

Een aantal van de gangbare maatregelen in het huidige natuurbeheer kan worden gerekend tot de creatieve natuurtechniek. Voorbeelden zijn het branden van heide, ofwel het verwijderen van opslag. Ook het systeem van de variabele dunning kan tot deze categorie worden gerekend. Opgemerkt moet worden dat ten behoeve van de ontwikkeling van een gewenste levensgemeenschap maatregelen worden genomen die *niet* zijn ingegeven door de wens tot een maximaal gebruik van het produktievermogen. In feite zijn zij vaak zelfs strijdig met dit laatste. Ook de ideeën welke de laatste tijd gehoord worden om in bossen veel meer bomen te gaan ringen of deze om te trekken kunnen tot de categorie creatieve natuurtechniek worden gerekend. Het is immers een variabele dunning met het oogmerk meer dood hout in het bos te krijgen teneinde de situatie, in een natuurlijk bos te herscheppen. Het afschieten van bepaalde diersoorten en het laten liggen van kadavers ten behoeve van aaseters is naar mijn mening ook in deze categorie te rangschikken.

Een maatschappelijke keuze

De keuze of men de rol van de mens ten behoeve van het natuurbehoud op de Veluwe in het beheer wil continueren in de vorm van gebruiker (een situatie die de Veluwe heeft gemaakt tot wat zij nu is), of dat men de mens in zijn rol als beheerder wil accepteren als buitenstaander (essentieel bij de ontwikkeling van spontane levensgemeenschappen) of ontwerper (creatieve natuurtechniek) is een maatschappelijke keuze. Het is echter wel mijn vaste overtuiging dat er veel meer ruimte moet komen voor andere dan de tot nu toe gangbare beheersvormen. Er zullen dan namelijk uit een oogpunt van natuurbehoud interessante processen op kunnen treden, met name in die situatie waar de mens zich bewust onthoudt van beïnvloeding van een levensgemeenschap.

HET BESTUURLIJK BELEID TEN AANZIEN VAN DE VELUWE

door mr. J. Fokkens (gedeputeerde voor milieuzaken, Gelderland)

Stringente bescherming van natuur en landschap, de hoofddoelstelling van het streekplan Veluwe, is in het centraal Veluws natuurgebied van 90.000 ha. gemakkelijker uitgesproken dan gerealiseerd. Ik zou vanuit de bestuurlijke invalshoek twee vragen voorop willen stellen. In de eerste plaats de vraag wat de maatschappelijke draagkracht van dit gebied is. En in de tweede plaats de vraag, wat we precies en uit het oogpunt van natuurbeheer willen bereiken. Onze doelstellingen in het streekplan zijn erg globaal. Hoe komen we aan een invulling? Wat de eerste vraag betreft: ik heb begrepen van ecologen dat de term ecologische draagkracht achteraf niet zo gelukkig blijkt te zijn. De vraag kan nu luiden: is er

wel voldoende aanleiding om een term als *maatschappelijke draagkracht* in te voeren? Op deze term is kritiek mogelijk, maar ik heb hem uitdrukkelijk nodig aan het begin van mijn verhaal. Er wonen mensen, er recreëren mensen, op de Veluwe, er liggen wegen, er wordt bio-industrie bedreven, er wordt ontgrond; kortom er zijn zeer zeer vele verstoringen op de Veluwe. Hoe ver kunnen we gaan als ik het beheer vanuit ecologische grondregels wil voeren? Hoe ingrijpend zijn bijvoorbeeld de maatregelen die voor een echt nationaal park van tenminste 50.000 ha. nodig zijn voor de bevolking van het desbetreffende gebied? Zijn de voor dergelijke maatregelen benodigde ingrepen maatschappelijk te dragen? Om mis-

verstanden te voorkomen uitdrukkelijk dit voorop: vanuit de hoofddoelstelling van het streekplan vind ik dat beperkingen aanvaardbaar zijn. We hadden die hoofddoelstelling niet mogen hantieren als we ons niet hadden gerealiseerd, dat dit bijvoorbeeld voor de woningbouw, de verblijfsrecreatie en de ontgrondingen maatschappelijke spanningen met zich meebrengt. Wel, die maatschappelijke spanningen die ondervinden we heel duidelijk. Ik zie ze als symptomen van een verzorgingsstaat op zoek naar nieuwe waarden, terwijl de oude, afkomstig uit de groeifilosofie nog overheersend zijn. Beperkingen moeten dus worden geaccepteerd, maar er zijn grenzen. Het is denk ik onmogelijk om bijvoorbeeld de

halve Veluwe, want daarover spreken we als we over 50.000 ha. spreken, te isoleren van een omringende maatschappelijke ontwikkeling. Dat zou bijvoorbeeld de afsluiting van nogal wat doorgaande wegen betekenen. Je mag er geen enkele illusie over hebben, als je die weg op wilt, figuurlijk dan, en letterlijk, dat er weg voor weg geknakt zal moeten voor afsluiting. We leven in een democratie, dat wil zeggen dat het streven naar toepassing van ecologische grondregels zijn randvoorwaarden vindt in de toepassing van democratische spelregels. Dat is de harde maatschappelijke realiteit. Hoe kun je met zoveel beperkende randvoorwaarden toch nog zoveel mogelijk bereiken?

Het lijkt mij van heel groot belang dat de ontwikkeling zoveel mogelijk plaatsvindt vanuit één centrale regie. Hiermee spreek ik een groot woord gelaten uit, want als u de bestuurlijke ontwikkelingen in ons land enigszins volgt, dan weet u dat er op het ogenblik juist een streven is naar decentralisatie. Centralisatie betekent maar al te vaak bureaucratisering en vervreemding. Toch denk ik dat we zoveel mogelijk vanuit één integrale visie te werk moeten gaan. Ik denk aan wat de heer Thalen heeft gezegd: het is overal anders op de Veluwe, maar toch zit er steeds hetzelfde achter. Ik denk ook aan de gedachte van Van de Veen, die uitdrukkelijk heeft gesproken over een behoorlijk grote omvang. Het zijn allemaal toch gedachten die in de richting gaan van een centrale regie. Mij staat voor ogen, ik spreek uitdrukkelijk nu voor eigen rekening en verantwoording, een vorm van complementair bestuur, samenwerking tussen provincie en de betrokken gemeenten, waarbij ook is ingebouwd een mogelijkheid van gestructureerd overleg met de beheerders: Staatsbosbeheer, particuliere natuurbescherming en de particuliere eigenaren. In dit verband zou ik een krachtig pleidooi willen houden voor de gedachte van het nationaal landschapspark. Dat zeg ik niet omdat ik zou vinden dat het Rijk het zo geweldig heeft gedaan. Het Rijk heeft de plannen gemaakt en de provincies een aantal jaren met die plannen laten voortmodderen. Ook niet omdat ik van mening zou zijn dat we nu al in alle details duidelijk is wat zo'n landschapspark precies moet inhouden. Wel heb ik twee pragmatische overwegingen voor mijn pleidooi. In de eerste plaats omdat in het idee van een nationaal landschapspark die centrale regie, die uit een oogpunt van natuurbeheer zo bijzonder belangrijk is in de vorm van een nationaal landschapspark gestalte kan krijgen. In de tweede plaats heb ik een nog veel pragmatischer rede, bijna opportunistisch. Maar als het om de Veluwe gaat ben ik best bereid om mijn handen wat vuil te maken. Ik heb de vaste overtuiging dat

juist in een situatie van schaarser wordende middelen geldstromen van het Rijk zoveel mogelijk beperkt zullen worden tot de nationale landschapsparken. Ik denk dat de status nationaal landschapspark straks heel eenvoudig zal betekenen: het richten van een extra geldstroompje richting Den Haag. Als dat voor de Veluwe bereikt kan worden moeten we dat met beide handen accepteren. Nu de vraag: wat willen we precies met de Veluwe? Het streekplan geeft wel de richting aan, maar is toch erg globaal. Er zal een invulling moeten plaatsvinden. Ik zou graag een pleidooi willen houden voor het wat meer zwaluwstaarten van het wetenschappelijk onderzoek en het bestuurlijk beleid. Ik heb het idee dat we wat langs elkaar heen aan het werken zijn. Wat de bestuurders allemaal verkeerd doen, dat zal ik wel horen. Ik beperk me tot kritische kanttekeningen bij het wetenschappelijk onderzoek. Het lijkt me van groot belang dat wetenschappelijk onderzoekers zich schouder aan schouder met de bestuurders in de frontlinie van de maatschappelijke realiteit gaan begeven en gaan afstellen en afchecken of hun ideeën ook dan nog stand houden. Bestuurders hebben weinig aan utopische verhalen, die toch niet op korte termijn zijn te realiseren. Als we ons uitsluitend beperken tot het onderzoek met verliggende doelstellingen ben ik zo bang datgene wat op korte termijn te verwezenlijken is ons voorbij te laten gaan. En we hebben haast op die Veluwe. Als het ons de komende tien jaar niet lukt om enigszins gestalte te geven aan datgene wat wij willen hoeft het niet meer. Ik geef een aantal voorbeelden waarvan ik hoop dat ze op korte termijn kunnen worden aangepakt. In de eerste plaats de problematiek van de heidevelden, die verloederen. Ik heb het idee dat we daar met betrekkelijk weinig inspanning iets aan kunnen

doen. Een tweede punt is de verblijfsrecreatie. In het kader van het proefgebied landschapspark hebben we een uitstekend rapport met een aantal hele concrete aanbevelingen. Een uitstekend voorbeeld van een gericht methodisch wetenschappelijk onderzoek, met ook heel pragmatische en voor het bestuur te hanteren doelstellingen. Ik hoop en denk dat we daar ook met de steun van het ministerie van C.R.M. de komende tijd handen en voeten aan zullen kunnen geven. Een derde punt is de afsluiting van wegen op de Veluwe. Ik vond het een buitengewoon verheugend resultaat dat unaniem door de Staten, wel na erg veel vooraf gepraat, een verordening is aangenomen die het mogelijk maakt uit een oogpunt van natuurbeheer zowel zandwegen als verharde wegen af te sluiten. Ik denk dat we heel goed moeten kijken in de komende tijd, op welke manier aan die verordening toepassing moet worden gegeven. Een laatste concrete punt dat ik wil noemen is de problematiek van de militaire oefenterreinen. Een beslissing zal van het Rijk moeten komen. Ik heb begrepen dat op korte termijn een structuurschema militaire oefenterreinen tegemoet kan, worden gezien. Het gaat niet aan, denk ik, om beperkingen uitsluitend op de inwoners van het gebied te leggen; ik denk dat ze ook ten aanzien van militair gebruik zullen moeten gelden. Mijn verhaal is dat van een bestuurder, die langzamerhand gepokt en gemazeld in de dagelijkse harde politieke strijd is. Ik hoop dat u de indruk hebt gekregen dat ik een realistisch beleid voorsta, maar ik hoop toch ook dat iets heeft doorgeloken van een zeker idealisme, een zeker idealisme dat we nodig zullen hebben om de Veluwe als belangrijkste aaneengesloten natuurgebied in ons overvolle land ook te behouden voor de generaties die na ons komen.

FORUMDISCUSSIE

o.l.v. dr. P. Gruys (directeur R.I.N)

Gruys: De eerste vraag van de heer Koops, is gericht aan Ten Houte de Lange en Bakker. Hij luidt: 'Er is in feite niet bekend hoe de natuurlijke samenstelling van een bos heden ten dage zou zijn. Er zijn gegevens over de bijna natuurlijke situatie, enige duizenden jaren geleden, van de half-natuurlijke situatie van enige honderden jaren geleden is meer bekend, terwijl vooral veel bekend is van de huidige situatie. Er moet van een bepaald gebied beslist worden wat maatgevend is, maar waarop is die beslissing gebaseerd?'

Ten Houte de Lange: De criteria die gehanteerd worden voor een keuze van wat je met een bepaald stukje van de Veluwe doet zullen in alle gevallen voor een belangrijk deel van maatschappelijke aard zijn. Aan de andere kant kunnen er ook criteria zijn zoals de verwachting door de aard van het gebied, de abiotische gesteldheid ervan, of wat er in het verleden gebeurd is en in welk successie-stadium de levensgemeenschap zich bevindt. Van daaruit kun je verwachtingen hebben over de potentie van een gebied. Op grond van die verwachtingen kun je kiezen. Bijvoorbeeld voor het tot ontwikkeling laten komen van iets wat erg natuurlijk is, dus waar de mens weinig ingrijpt. Je kunt ook heel duidelijk kiezen voor iets wat half-natuurlijk is, dus waar je een bepaalde vorm van beheer blijft voeren. Maar ik denk dat er heel duidelijk maatschappelijke aspecten een rol spelen. Zo zijn bepaalde situaties en dan denk ik op dit moment met name aan situaties waarin de mens weinig of niet ingrijpt, uitermate zeldzaam.

Bakker: Voor mij is van belang: wat gaan we met het bos doen? Wij hebben vastgesteld hoe bedrijfsmatig het bos de afgelopen tientallen jaren is aangelegd, hoe het is beheerd, kaalkapsge wijze verjongd en opnieuw ingeplant. En dat terwijl het naar mijn idee geheel in de lijn ligt van een meer natuurlijke Veluwe om de bosbouw op geweldige schaal te gaan extensiveren. Dat vraagt veel onderzoek. Ik vind het dan ook een buitengewoon plezierig idee, dat ook de directie van het Staatsbosbeheer van mening is dat veel meer ervaring en kennis opgedaan moet worden. In de toekomst zal dit leiden tot het instellen van bosreservaten, waarvan we veel lering kunnen trekken om naar een natuurlijke Veluwe toe te werken.

Gruys: Wil iemand vanuit de zaal hier nog op reageren?

Barkman: Ja, ik geloof dat hier door de heer Koops een kernpunt wordt geraakt dat eigenlijk niet beantwoord is. Men draait er een beetje omheen. In eerste instantie moet een wetenschapper zoals ik met zijn wensen komen. Daarbij zijn me een aantal uitspraken opgevallen. Er is bijvoorbeeld door de heer Bakker gezegd dat het vanwege de differentiatie in het Veluwe landschap ook de moeite waard is Douglasbossen, sparbossen en Japanse larix te behouden. Ik geloof niet dat we dit kunnen stellen in zijn algemeenheid. Verder heeft de heer Bakker gezegd dat honderden hectaren bos op de Veluwe waarschijnlijk honderden jaren achtereen ontoegankelijk waren voor bepaalde diersoorten, voor groot wild. Ik geloof daar persoonlijk helemaal niet in, omdat veel groot wild in zeer dichte struwelen, waar een mens haast niet doorkomt, toch nog doordringt en paadjes maakt. Een derde punt hoor je wel vaker, niet alleen van de heer Bakker, maar ook bijvoorbeeld van de heer Van Leeuwen, te weten dat 'het oorspronkelijke bos waarschijnlijk soortenarm was'. Deze opmerking komt voort uit het feit dat veel vegetatiekundigen alleen naar de hogere planten kijken. Natuurlijk is een cultuurbos, wat zijn hogere planten betreft heel wat soortenarmer dan een blauwgrasland in Zuid-Limburg. Maar dan kijkt men niet naar de mossen, lichenen, epifieten, fungi en fauna. Als men die er bij betreft is het veel soortenrijker.

Bakker: U hebt gezegd dat de regelmaat, die in duizenden jaren tot stand gekomen was en tot een bepaalde differentiatie leidde, zo'n 150 jaar geleden totaal van slag raakte. Dat is ook net in die periode waarin die Sitka, Douglas, fijnspar en larix hun intrede doen. In diezelfde tijd werd zeer uitvoerig gebruik gemaakt van grove den. Zo langzamerhand doen we de ervaring op, ook als natuurbeschermer, dat in de zeer oude grove-dennebossen allerlei natuurwaarden zijn te bespeuren, die wij als een verrijking voor het landschap vinden. Blijft over onze grote zorg over de natuurwaarde die Sitka-Douglas-fijnspar en larix met ons meegebracht hebben. Inmiddels zijn er al een paar Douglasbossen, juist op de Veluwe overoud aan het worden. De

grote plantensocioloog Sissingh heeft in de laatste jaren van zijn leven gewezen op de grote betekenis die deze Douglas bossen hadden als een verrijking van de plantengezelschappen in ons land.

Poortenga; Westhoff heeft eens geschreven, dat de Amerikaanse mahonie spontaan opslaat in die Amerikaanse Douglasbossen. Buiten die Douglasbossen wil die Amerikaanse mahonie in ons klimaat absoluut niet aanslaan. Waar bereiden die bossen van exoten nu de weg voor? Voor het rijke Europese loofbos, of voor exotische plantengemeenschappen?

Bakker; Voor mij is een uitermate belangrijk criterium de mogelijkheid om goede verjongingen op natuurlijke wijze tot stand te brengen, zodat het bedrijfsmatige kavelkarakter van de bossen kan worden teruggedrongen. Dat is voor mij belangrijker dan het feit of een bepaalde soort al of niet exoot genoemd kan worden.

Van Tuyll van Serooskerken: Ik ben blij dat met name de oude grove den bij natuurbeschermers steeds meer waardering krijgt. Maar ik wil wel de nadruk vestigen op het woordje oud. Iedere keer weer blijkt dat bossen naarmate ze in leeftijd toenemen uit natuuroverwegingen interessanter worden. Oudere larixbossen vertonen datzelfde verschijnsel. Bij fijnspar is dat moeilijker te constateren, omdat deze boomsoort waarschijnlijk in onze omstandigheden niet zo oud kan worden. Nu een vraag van de heer Poortenga, die wil weten wat een bosklimaat is. Een bosklimaat wordt gekarakteriseerd door demping van allerlei omstandigheden; van temperatuurschommelingen, wisselende vochttoestanden, licht en wat dies meer zij. Juist die omstandigheden maken een fijnmazig ecosysteem mogelijk. Allerlei organismen maken van de daarbinnen optredende verschillen gebruik. Aan de andere kant zijn ze bijzonder gevoelig voor extreme situaties. Dat is de reden waarom we eerst dat vrij eenvormige pioniersstadium nodig hebben. En dan de vraag: voor welke planten het huidige bos de wegbereider is? Als ik dat nou eens wist. Wel ben ik er zeker van dat we het oerbos wat we veel vroeger hebben gehad nooit terug zullen krijgen. De omstandigheden zijn radicaal veranderd. Ik weet dat zich in onze jonge bossen verrijking afspeelt. Maar

mij is niet bekend dat in Douglasbossen zich, specifiek bij de Amerikaanse-Douglasbossen thuishorende soorten het meest wel voelen. Ik dacht dat dat gasten waren uit andere Europese bosgezelschappen. Dit is niet vergelijkbaar met de natuurlijke successie naar het oorspronkelijke loofbos, de omstandigheden zijn volstrekt anders. Maar het is zeker dat de omstandigheden die pionierbossen, op die sterk verarmde groeiplaatsen verbeteren voor de ter plaatse thuishorende soorten.

Van de Veen: Ik heb altijd de indruk dat je bij het exotenprobleem wat gehandicapt wordt doordat alle naaldbomen groen zijn en veel op elkaar lijken. Ik geloof dat dit discussiestuk helderder is als je het als zoöloog benadert. Dan constateer je dat in de omgeving van Edmonton vrijwel alle Afrikaanse antilopen en zebra's winterhard zijn. Toch zou niemand van ons er over piekeren om voor wat voor nuttige doeleinden dan ook zebra's en konjonies te importeren in een Midden-Europees ecosysteem. Ik zie dan ook absoluut niet in hoe de relatie kan worden gehandhaafd tussen het handhaven van boomsoorten, die op andere continenten thuishoren en het natuurbeheer in dit land, wanneer je gebrek aan ruimte hebt.

Klingen: De berk kunnen we allemaal beschouwen als een pionierboomsoort bij uitstek. In bijna alle bosbouwbedrijven wordt hij als onkruid bestreden. Hoe valt dit met het streven naar volwaardiger bos te rijmen? Die berk kan erg goed samen met die grove den gemengde pioniersopstanden opleveren. Toch wordt de berk erin bestreden.

Van Tuyll van Serooskerken: Ik heb zeer bewust niet over berken gesproken, want de berk is inderdaat een inheemse soort, die in dat pioniersstadium thuishoort. Ik wil niet ontkennen dat de berk vroeger te automatisch uit jonge naaldhoutbossen is verwijderd. Dat doen we niet meer. In bepaalde situaties laten we de berk meedoen in dat hele proces van die bosontwikkeling.

Gruys: Ik heb hier een vraag liggen van de heer Van den Bosch gericht aan de heer Van Tuyll: 'Waarom durft u de enkelvoudige doelstelling natuur niet toe te passen? Bent u bang dat ons nageslacht deze natuur niet nodig heeft of niet wil hebben?'

Van Tuyll van Serooskerken: Ik zou graag met een tegenvraag willen antwoorden. Hebt u gehoord dat ik de hoofdfunctie houtproductie als enig heb genoemd? Heb ik de hoofdfunctie recreatie genoemd? Ik dacht het niet. Even bewust heb ik de hoofdfunctie

natuur niet genoemd. De essentie van mijn verhaal lag, dacht ik, juist in de veelzijdigheid.

Dorresteijn: Ik geloof dat het puur en alleen een maatschappelijke keuze is of je ergens een hoofdfunctie natuurbehoud kiest of niet. Bossen zijn multifunctioneel, of we het nu leuk vinden of niet. Alleen kun je de vraag stellen of alle functies overal en altijd combineerbaar zijn. De discussie gaat er in feite over of er, als je de hoofdfunctie natuurbehoud benadrukt, nog ruimte is voor nadere functies. Mijn persoonlijke opvatting is, dat bijna altijd meer dan één over zullen blijven. Alleen moeten we uitgaan van een situatie die een stukje geschiedenis met zich meebrengt. Dat maakt de keuzemogelijkheden misschien wat geringer.

G. Koops: Ik dacht dat het streekplan Veluwe sprak over strikte bescherming van natuur en landschap. Het spreekt ten aanzien van de natuurgebieden op de Veluwe zeker niet van een eerste positie voor een in feite agrarisch bedrijf zoals de houtproductie is. Ik geloof dan ook dat het natuurelement in onze bossen en onze natuurterreinen een hoofddoel verdient. Voorzover daar houtproductie bij te pas kan komen, mag dat misschien. Lukt dat niet, dan moet die houtproductie achterwege blijven, want de maatschappelijke afwegingen hebben plaatsgevonden bij de streekplanprocedure en daar is gekozen voor een strikte bescherming van natuur en landschap, niet voor een agrarische houtproductie.

Dorresteijn: Er is nergens gezegd in het streekplan Veluwe, hoe graag ik het persoonlijk ook zou willen, dat er strikte bescherming van natuur en landschap is, er is gepraat en de hoofddoelstelling is: *stringente* bescherming van natuur en landschap, met alle mogelijke uitwijkmogelijkheden. Nergens staat dat het woord productie op de Veluwe een vies woord is. Er staat ook nergens dat het facet recreatie tot nul moet worden gereduceerd.

Gruys: Ik lees u nu een vraag voor, die door de heer Vogel gesteld is aan mijnheer Fokkens en als volgt luidt: 'U sprak over de mogelijkheden van het aanpakken van de verloedering van de hei. Voorbeeld recreatiedruk. Zie de ellende op de Ginkelse hei. Aan welke verbeteringen is dan te denken?' Nu heeft mijnheer Fokkens de hartekreet geuit, dat het onderzoek hem niet voldoende ondersteunt in zijn activiteiten en ik zal daarom deze vraag laten beantwoorden door mijnheer Thalen.

Thalen: Dat heideprobleem is een immens probleem, dat op het ogenblik van alle kanten wordt aangepakt. Ik

denk met name aan de vergrassing, waar op het ogenblik zeker op drie universiteiten en op het R.I.N. aan gewerkt wordt. Als u denkt aan recreatie dan heeft u daarmee verhoudingsgewijs een van de meest eenvoudige invloeden te pakken.

Gruys: Een andere vraag gepakt aan de heer Fokkens, gesteld door de heer De Jong: 'Het ontwerp en het vastgestelde streekplan Veluwe spreekt van een stringente bescherming van natuur en landschap. Militair gebruik van de Veluwe past daarin eigenlijk niet. Toch wordt door gedeputeerde staten een gedeelte van een bestemmingsplan niet goedgekeurd, waarbij het belang van stringente bescherming van bos- en natuurgebied is gesteld boven het militaire gebruik. Mijns inziens geen goede beslissing van een ontwerper en vaststeller van een streekplan. Weliswaar speelde één en ander in 1975/1976, derhalve voor de vaststelling van het streekplan. Is het momenteel nog mogelijk dat een soortgelijke beslissing wordt genomen, dat wil zeggen nu het streekplan is vastgesteld?'

Fokkens: De beslissing op zichzelf ken ik niet, het is ook voor mijn tijd gebeurd. Het streekplan Veluwe geeft ten aanzien van de militaire oefenterreinen aan:

a) dat versnipperde kleine terreintjes zoveel mogelijk als militair oefenterrein zouden moeten worden afgestoten en
b) ten aanzien van de grote militaire oefenterreinen dat een zoveel mogelijk aan de natuurbehoud aangepast gebruik zou moeten plaatsvinden. Dat staat in het streekplan. Dat wil zeggen dus dat bestemmingsplannen daaraan getoetst zullen worden. Ik moet daar overigens wel bij zeggen, dat mijn collega van ruimtelijke ordening en ik met de rijksplanologische commissie in Den Haag over het streekplan hebben gesproken toen het eenmaal was vastgesteld. Ik mag wel zeggen dat het streekplan een hel goed onthaal heeft gevonden, met één uitzondering: de militaire oefenterreinen.

Gruys: Ik heb een vraag van de heer Alleijn aan mijnheer Van Tuyll die ik ga toespelen aan mijnheer Bakker. Die vraag luidt als volgt: 'De tweede kamer heeft door middel van een motie tot uitdrukking gebracht een motie tot uitdrukking gebracht meer natuurlijk bos te willen. Het begrip natuurlijk bos en techniek om dat te bereiken eist nog veel onderzoek. Is er sprake van een samenhangend onderzoekprogramma op dit punt nu de motie van de Tweede Kamer moet worden verwerkt in het Meerjarenplan voor de bosbouw?'

Bakker: Die motie is uitgebracht onder het bewind van de toenmalige landbouwminister Van der Stee. Hij heeft

deze in handen gelegd van de directeur Staatsbosbeheer Verkoren. De directeur heeft het Rijksinstituut Natuurbeheer, het Bosbouwproefstation en een medewerker van mijn bureau aan het werk gezet om hem te rapporteren over de mogelijkheden om die natuurlijkheid van het nederlandse bos te bevorderen. Eén dezer dagen zal het rapport aan de directeur worden aangeboden. Er staat aanbevelingen in om op zo snel mogelijke termijn op pakweg 3 à 4 plaatsen in Nederland - gedacht wordt aan Drenthe, Veluwe en Brabant - met een systeem van natuurlijk bos te gaan beginnen. Natuurlijk bos af te leiden uit bestaand bos dan weliswaar, met waarschijnlijk zo de bedoeling dat dit systeem van natuurlijke bossen kan worden uitgebreid tot misschien twintig à dertig in Nederland. Tegelijkertijd hoopt men door parallelproeven zoveel informatie over meer natuurlijke wijzen van bosbedrijfsvoering te krijgen, dat wellicht op den lange duur alle 250.000 à 300.000 ha. bos in nederland daar de goede vruchten van zullen gaan plukken.

Gruys: Ik wil u een hartekreet voorlezen van de heer Van der Werf, die zegt: 'Het is onjuist om de discussie over de Veluwe te beperken tot de hooggelegen kern. De randgebieden vormen ondanks de gedeeltelijke afsnoering door een lint van woonkeren, een organisch geheel met die kern. Op deze gradiënt liggen vele grote en vaak andere natuurwaarden. Wateronttrekking brengt in de randgebieden de grootste schade toe. Ontwatering ten behoeve van agrarische doeleinden is overigens zowel strijdig met behoud van natuurwaarden, als met de drinkwatervoorziening.' Ik wilde daar geen reactie op vragen. Een andere vraag: 'Acht u de mogelijkheid groot dat een hond door een wolf wordt aangevallen, bijvoorbeeld wanneer zo'n hond in de nabijheid van een wolvehol zou komen? Hoe zou een wisentkudde zich gedragen ten opzichte van honden? Gewone koeien worden soms al hevig geïrriteerd wanneer er een hond in de weide verschijnt, zij komen allemaal in galop op hem af en trachten hem in te sluiten. Zou een wisentkudde dit ook doen?' We gaan even deze praktische vragen kort bekijken. Deze vraag is van mijnheer Ruytenschildt.

Van de Veen: Het is gebleken dat ook een heel klein hondje in bijna alle gevallen dominant is over een wolf. Een wolf moet immers in een groepsstructuur leven, waarbij je uiterst tolerant moet zijn ten opzichte van groepsgenoten en een wolf alleen kan zich niet handhaven. Als die wolf gepest wordt heb je natuurlijk kans dat hij sneller bijt en de meeste honden waarschijnlijk in één keer doodbijt, maar zover komt het meestal niet.

Gruys: De vraag van mijnheer Koops luidt: 'Bij gevaarlijke dieren in de Canadese nationale parken blijkt het grootste gevaar het optreden van de mens te zijn. Valt in een druk bevolkt en bezocht gebied als de Veluwe iets dergelijks te voorkomen?'

Van de Veen: Het gevaarlijke beest daar is de beer. Onze pendant van de beer is het wilde zwijn. Die levert inderdaad behoorlijk wat beheersproblemen op, omdat de mens denkt dat het beest niet genoeg te eten krijgt. Een groot deel van deze beesten wordt voordat ze groot worden met zorg afgeschoten omdat niemand graag de ongelukken zou willen zien, wanneer een varken van 5 jaar het onderscheid tussen een pepermintje en een vinger niet zo nauw neemt.

Gruys: Een vraag van de heer Braaksma en aan de heer Thalen: 'In hoeverre is de stand van de grote grazers en snoeiers van invloed op die van de kleine grazers en snoeiers?'

Thalen: Ik dacht dat alle gegevens erop wezen dat de grote grazers de weg banen voor de kleine grazers. Je scheidt open ruimten waarop die beesten terecht kunnen. Het is dus heel positief.

Van de Veen: Er ontstaat ook plantengroei in een produktief stadium, die hoogwaardig voedsel voor die kleinere beesten levert. Roofvogels en roofdieren moeten het van die kleinere beesten hebben en zijn dus indirect erg afhankelijk van die grotere beesten, die de levensvoorwaarde voor muizen en konijnen creëren.

Gruys: Mijnheer Van den Bosch vraagt aan de heer Fokkens: 'Betekent uw pleidooi voor pragmatische oplossingen op korte termijn, dat u de ideeën van Van de Veen meer ziet als verre toekomstmuziek of toekomstdromen?'

Fokkens: Als we ons te uitsluitend alleen met lange termijn-zaken bezig houden, dan glippen ontwikkelingen ons de komende vijf à tien jaar helemaal door de vingers heen.

Van de Veen: Een pijnlijk probleem. Als wij als wetenschappers onderzoek entameren met duidelijke praktische gerichtheid dan is dat in veel gevallen volstrekt onmogelijk, omdat die instellingen die ons van geld plegen te voorzien, zeggen dat het niet zuiver genoeg is. Ik zou dan toch u sterk willen adviseren in uw begroting enige ruimte te gaan creëren voor praktisch toegepast biologisch onderzoek.

Dorresteyn: Ik geloof dat de heer Van de Veen in theorie gelijk heeft, maar in de praktijk daar zijn doel wel voorbijdreunt. Ik denk dat hij een onderscheid moet maken tussen wetenschappelijk onderzoek wat inderdaad resultaten oplevert voor ontwikkelingen op een lange termijn, en het wetenschappelijk onderzoek. Wij hebben wel eens een beetje de indruk gehad, dat een heleboel natuurreservaten een beetje misbruikt worden als schitterende plaatsjes waar je in ieder geval uitsluitend in je ééntje onderzoek kon doen.

Gruys: Een vraag van mevrouw Artz aan de heer Bakker: 'Bij grotere beheerseenheid toch afwisseling bewaren, verdient het geen aanbeveling om toch de Stichting Natuurmonumenten en het Gelders Landschap ook landbouwgronden te doen aankopen, zodat daar op milieu-vriendelijke kleinschalige manier landbouw bedreven kan worden?'

Bakker: Mevrouw Artz stelt een vraag die ik heel graag met een simpel ja zou willen beantwoorden, ware het niet, dat er vanuit bestuurlijke mogelijkheden tegen een op al te grote schaal be-

Edelhert

drijven van deze aankopen wel eens wat bedenkelijk aangekeken zou kunnen worden. Er is nu eenmaal een betrekkelijk geringe hoeveelheid geld beschikbaar, dat kan maar één keer uitgegeven worden. Als je in de situatie verkeerd, dat je grote aaneengesloten natuurgebieden kan aankopen, dan kan ik mij van een departement en van een provinciaal bestuur voorstellen, dat ze zeggen, nou die landbouwgronden maar een andere keer.

Van de Veen: Dat is maar de helft van het probleem. De andere helft is dat er al een heleboel landbouwgronden in het bezit van natuurbeschermingsorganisaties zijn. En daar spitst zich het probleem op toe, dat je niet kunt volstaan met agrarische schijnbewegingen, je moet iets doen wat ook een beetje effect oplevert. Daarvoor moet

je eigenlijk nieuwe soorten bedrijfsvoering bedenken, want je kunt niet meer 1850 na gaan bootsen en met de hand gaan melken.

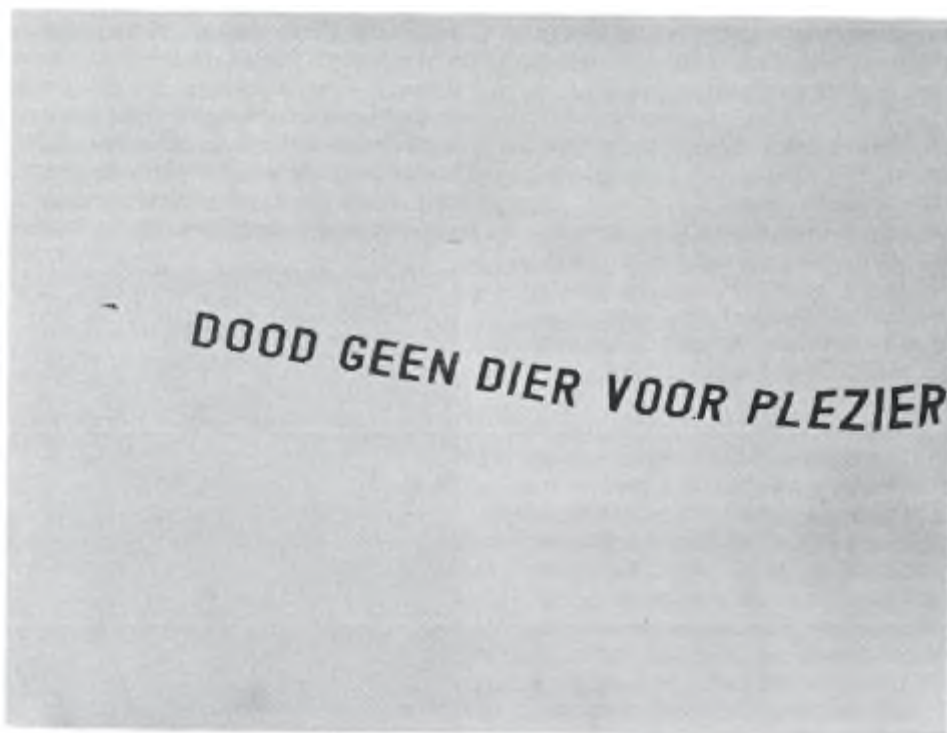
Gruijs: De laatste vraag is voor mijnheer Fokkens, van de heer Van de Bosch: 'Waarom heeft u in uw betoog de ellendige stormachtige ontwikkeling van de intensieve veehouderij (bio-industrie) op de Veluwe zo buiten schot gelaten?'

Fokkens: Het centraal Veluws natuurgebied is ongeveer 90.000 ha. groot. Waarvan 10.000 ha. landbouwgrond en 80.000 natuurgebied. Het landbouwgebied maakt dus kwantitatief een betrekkelijk gering gedeelte van de Veluwe uit. De landbouwproblematiek is er geconcentreerd. Uiteraard is er een relatie tussen die problematiek en het

omringende natuurgebied, maar het is toch mogelijk om ook op die Veluwe in het kader van een natuurbeheer, het één en ander te doen zonder dat je aan die landbouwproblematiek raakt. Daarom heb ik daar ook uitdrukkelijk niet over gesproken en hebben we ook in de begeleidingscommissie proefgebied afgesproken, dat we willen proberen om in de eerste instantie ook in inspraak te brengen het hele probleem van het centrale Veluwe natuurgebied, exclusief die landbouwproblemen. Daar gaat een aparte ronde over volgen. Afrondend kan ik nog zeggen, dat er inmiddels ligt een landbouwontwikkelingsplan, dat door een aparte commissie landbouw en landschap op de Veluwe is opgesteld. De volgende fase is dan dat deze beide stukken met elkaar in relatie en zo mogelijk enigszins in harmonie zullen worden gebracht.

VOOR U GEZIEN OP DE GAME-FAIR

- Een groep padvindsters die zonder te beseffen voor welke organisatie zij bezig waren, programmaboekjes en stickers van de KNJV, aan het Flevohof/Game-Fair publiek verkochten.
- Opvallend veel politie tijdens de openingsceremonie.
- Een boven het Flevohof-terrein rondcircelend vliegtuigje besteld door Kritisch Faunabeheer en het International Fund for Animal Welfare, met de tekst 'Dood geen dier voor plezier', waar de politie ook niets aan veranderen kon.
- De voorlichtingsstand van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, waar behalve stickers en stropdassen, nu ook zonnebrandolie te koop is.
- De voorlichtingsstand van Wildbeheer Veluwe, waar kinderen konden deelnemen aan een tekenwedstrijd. Eerste prijs: Een opgezette vos!!
- Tientallen kraampjes waar men bij gebrek aan deelnemende natuurbeschermingsorganisaties, nu de jachtrashonden kon bezichtigen.
- De voorlichtingsstand van het Ministerie van Landbouw en Visserij, die onduidelijke en misleidende voorlichting gaf. Enige voorbeelden:
  - Van een vijftigtal opgezette vogelen zoogdiersoorten stond met bordjes aangegeven of zij 'beschermd', 'ged. beschermd' of 'niet beschermd' hun leven moeten leiden in Nederland.
  - Bij de Vos, kraaiachtigen enz. stond dus een bordje 'niet beschermd' in plaats van 'Het gehele jaar bejaagbaar, ook als er jongen te verzorgen zijn'.

- Bij het Ree prijkte een bordje 'beschermd'. Het met vergunning afschieten van 6000 reeën per jaar wordt dus aan het publiek voorgeschoteld als bescherming.
- Bij de Grauwe Gans, Kolgans en Rietgans stond vermeld dat zij 'ged. beschermd' worden. De Di-

rectie Faunabeheer misleidt ook hier het publiek door te verzwijgen dat die gedeeltelijke bescherming van deze trekvogels valt in de periode dat zij toch niet in Nederland verblijven!

Rita Stockmann

DE ZAAK PETERS:

de KNJV als eigen rechter

Eind januari stelde de veldbrigade van de Rijkspolitie op verzoek van de KNJV een onderzoek in naar de jachtmethoden van de heer B.A.G. Peters op diens jachtterrein in de Mastenbroekpolder. Tevoren was een KNJV-functionaris van de afdeling Overijssel er door het bureau in Amersfoort op uit gestuurd om een zondebok voor de jachtchandalen in de polder te zoeken. Dat was niet zo moeilijk. Peters werd slachtoffer. Het onderzoek leidde tot een officiële aanklacht door de KNJV tegen Peters, waarin hem 'De wijze waarop hij ganzen bejaagt c.q. laat bejagen door gasten in de Mastenbroekpolder' ten laste werd gelegd.

Op 11 maart moest Peters voor de Eerraad van de KNJV verschijnen. Op de eerste zitting werden vier getuigen gehoord. Drie van hen verklaarden eensgezind dat Peters en zijn betalende gastjagers op 'veel te hoge ganzen' hadden geschoten. De vierde, KNJV-functionaris J. Riesebos uit Nagele, ging iets minder ver, en zei blijkens het officiële verslag van de zitting onder andere 'dat hij in januari 1980 op drie verschillende dagen heeft gekonstateerd dat in het veld van de heer Peters met grote aantallen jagers op uitsluitend hoge ganzen werd geschoten'.

De eerste getuige die aan het woord kwam, Jan Pleijsier uit Heerde, verklaarde onder meer:

'Ik heb de heer Peters leren kennen naar aanleiding van een advertentie. Ik heb in die polder gejaagd als 'paying guest'. Ik betaalde f400,- waarvoor ik voor de rest van het seizoen eenmaal per week een dag mocht komen jagen....

Ik meen dat ik zelf op behoorlijke wijze heb gejaagd. Ik heb negen keer geschoten en bemachtigde 1 gans, 1 eend en een aantal kraaien. Verder heb ik geen kans gehad. Op uw vraag of er door anderen op onweidelijke wijze werd gejaagd antwoord ik dat het er soms op leek alsof er oorlog was uitgebroken, zoveel werd er geschoten. Ik ben verschillende malen vroegtijdig met de jacht opgehouden omdat ik mij groen ergerde. Er werd geschoten op veel te hoge ganzen, soms wel tot 200 à 250 meter. Ik kon mij niet voorstellen dat iemand met een jachtakte op vogels op een dergelijke hoogte schoot. Ik ergerde mij enerzijds omdat door het schieten op te hoge ganzen de kan-

sen voor anderen verknoeid werden en anderzijds de kans op ziekschieten niet denkbeeldig was. Ik heb niet geconstateerd dat er met te grove hagel werd geschoten. Wel heb ik gehoord dat hulzen zijn aangetroffen waarop een lager nummer vermeld was dan waarmee het wettelijk toegestaan is op ganzen te jagen. De wijze waarop in de Mastenbroekpolder bij de heer Peters werd gejaagd was voor mij een reden daar niet meer heen te gaan.... Hoeveel mensen er toen in het veld waren weet ik niet. Ik heb ze niet geteld. Het moet een groot aantal geweest zijn....

In het veld van de heer Peters werd lukraak geschoten met beide lopen....'

Pleijsier zei verder dat de jachthutten van Peters, inclusief een zogenaamde 'prominenten-hut', en alle andere beschikbare plaatsen altijd bezet waren.

Uit Riesebos' verklaring citeren we de volgende fragmenten:

'Begin januari 1980 kreeg ik in mijn hoedanigheid van provinciaal bestuurslid van de KNJV van een aantal bevriende ornithologen klachten inzake de jacht op ganzen in het veld waar de heer Peters tot het genot van de jacht gerechtigd is en dat gelegen is in de Mastenbroekpolder met het verzoek een onderzoek in te stellen. Ik heb overleg gepleegd met de directeur van de KNJV. Naar aanleiding daarvan heb ik persoonlijk in de

Mastenbroekpolder een onderzoek ingesteld. Ik telde aldaar telkens tenminste 13 jagers, dus personen met een geweer....

Ik schat de afstand waarop op ganzen werd geschoten op zo'n 80 meter.... Naar aanleiding van mijn klachten heeft de veldbrigade een onderzoek ingesteld....'

De KNJV-functionaris voegde hier aan toe 'dat bij zijn weten die dagen in de aangrenzende velden niet gejaagd werd'. Waarom dat zo was zal verderop duidelijk worden.

De derde getuige die werd gehoord was Klaas Holtland uit IJsselmuiden. Ook uit zijn verklaring citeren we enkele gedeelten:

'Ik jaag zelf ook in de Mastenbroekpolder....

Mijn veld grenst aan dat van de heer Peters....

Ik heb twee keer in het blok grenzend aan het veld van de heer Peters gejaagd in het afgelopen seizoen. Op die dagen jaagde Peters daar ook. Hoeveel geweren er precies waren weet ik niet. Er werd flink geschoten. Het kunnen er wel 7, 8 of 10 geweest zijn. Er werd op veel te hoge ganzen geschoten en men deed dit praktisch elke dag....'

De heer Peters (2^e van links) met raadsman en getuigen in afwachting van het 'vonnis'.

De vierde en laatste getuige was Siemen Bergman uit IJsselmuiden. Hieronder volgen de meest relevante delen uit zijn verklaring.

'Ik ken de heer Peters niet. Mijn veld ligt tegen dat van de heer Peters aan.... Ik heb zelf maar tweemaal op ganzen gejaagd, aangezien het volkomen zinloos bleek. Door het bijna dagelijks jagen in het veld van de heer Peters was het zinloos omdat er bij ons geen enkele gans meer kwam....

Door de wijze van bejaging van de ganzen in het veld van de heer Peters wordt de jacht in diskrediet gebracht....'

Voor wie het nog niet wist wordt nu duidelijk waarom Riesebos op de dagen dat hij de polder bezocht niet heeft kunnen constateren dat in aan dat van Peters grenzende jachtvelden ook gejaagd werd: het niet aflatende geschiet van de 'buren' maakte dat daar vrijwel niets te schieten viel.

De tweede zitting waarop de ereraad zich met de zaak-Peters bezighield vond plaats op 16 mei. Naast getuigen die kwamen pleiten voor Peters kwam nu ook Kritisch Faunabeheer aan het woord. Een van de getuigen, J. Hüter uit Didam gaf toe 'dat er ongetwijfeld wel eens op hoge ganzen is geschoten' maar haastte zich daar aan toe te voegen 'dat dit een uitzondering was en zeker niet met opzet geschiedde'. Enkele andere getuigen meenden Peters te kunnen ontlasten door te verklaren dat in diens veld niet, maar in aangrenzende wèl werd geschoten op vogels die te hoog vlogen.

Namens Kritisch Faunabeheer maakte Rita Stockmann er tijdens deze zitting bezwaar tegen dat de hele affaire door de KNJV werd gereduceerd tot een zaak tegen één enkele jager - en dat ondanks het feit dat duidelijk was dat in de Mastenbroekpolder meer jagers in de fout waren gegaan. Die aanpak behoeft overigens niet al te veel verwondering te wekken als men bedenkt dat KNJV-directeur Th.J. Veen op 10 juni 1978 tijdens een KNJV-vergadering zei: 'De erecode is een demonstratie naar de buitenwacht. Grove schending van die code wordt door de KNJV scherp veroordeeld, waardoor zal blijken dat het om een enkele jager gaat en niet om jagers in het algemeen.'

Drie van de vier in eerste instantie opgeroepen getuigen hadden nu dus verklaard dat inderdaad op te hoge ganzen was geschoten, en bovendien had op 16 mei ook nog eens een van de op verzoek van Peters zelf opgeroepen getuigen dit min of meer toegegeven. De zaak leek dus duidelijk, want mensen die komen om het voor iemand op te nemen behoren uiteraard niet tot de

objectiefste getuigen die men zich kan denken.

Wat was echter de conclusie van de ereraad? Dit college had slechts 'de in druk gekregen dat de jacht op ganzen in de Mastenbroekpolder in januari 1980 in het algemeen niet weidelijk werd uitgeoefend'. Maar, zo vervolgt de raad in zijn uitspraak, 'niet is komen vast te staan dat tijdens dagen, welke onder leiding stonden van de heer B.A.G. Peters, onweidelijk op ganzen is gejaagd.' De raad hield vervolgens de mogelijkheid open dat er misschien wèl onoirbare dingen waren gebeurd op dagen dat de jacht werd geleid door Peter's jachttopziener/-medehuurder Norel. Als dat zo was kon de heer Peters daar geen verwijt over worden gemaakt, vond de raad.

Zich op Peters' verklaringen baserend concludeerde de raad tenslotte dat Peters en Norel op minstens 20 van de 26 dagen waarop de ganzenjacht in januari wettelijk was toegestaan hadden gejaagd en dat 'een dergelijke intensieve bejaging door beide personen gezamenlijk van ganzen in streken waar deze plegen te pleisteren onweidelijk en onverantwoord is.

Een veroordeling dus? Nee hoor, naar de mening van de raad ws alleen de frequentie waarmee Peters en Norel gejaagd hadden niet in orde. De klacht tegen Peters werd om die reden 'gedeeltelijk gegrond' bevonden. De heren Peters en Norel hadden dus blijkbaar in januari wat vaker thuis moeten blijven in plaats van op ganzen te gaan jagen en dan was er in de Mastenbroekpolder niets loos geweest - of begrijpen we de raad nu verkeerd?

Hoewel intussen bijna acht maanden verstreken waren realiseerde het KNJV-bestuur zich dat de publieke opinie met deze halve veroordeling geen genoegen zou nemen. De zaak was in een groot aantal kranten breed uitgemeten en daardoor dreigde opnieuw negatieve publiciteit, want te verwachten was dat journalisten die er begin dit jaar over geschreven hadden nu in hun bericht-

S.K.F.-bestuurslid Rita Stockmann (rechts) verwoordt voor de K.N.J.V.-ereraad het S.K.F.-standpunt in de zaak Peters en de ganzenjacht.

geving zeker zouden laten uitkomen dat zij hun twijfels hadden over de objectiviteit van de ereraad.

Het KNJV-bestuur besloot tot een sjiek gebaar: het schrapte Peters en Norel (die trouwens nimmer door de ereraad gehoord is) van de ledenlijst. Dat werkte. Diverse kranten brachten het bericht en de lezers van deze dagbladen zullen over het algemeen bij zichzelf gedacht hebben dat die KNJV toch maar een keurige club is, omdat zij jagers die stout zijn geweest na een 'eerlijk proces' royeert.

Maar Peters kón helemaal niet meer geroyeerd worden, omdat hij zelf al op 3 maart een brief aan de KNJV had gestuurd waarin hij - daar het hem toen duidelijk was dat hij als zondebok zou moeten fungeren - verzocht te worden afgevoerd van de KNJV-ledenlijst!

Zeer veel jagers hebben zich - en zeker niet alleen in de Mastenbroekpolder - schuldig gemaakt aan datgene wat Peters ten laste werd gelegd. De KNJV zou dan ook geloofwaardiger zijn als zij zich onthield van schijnvertoningen als deze zaak-Peters.

STOP-GANZENJACHT actie wordt vervolgd'!

De ganzenjacht in Nederland - van 1 september tot 31 januari - op Grauwe ganzen, Kolganzen en Rietganzen gaat onverminderd voort. Daarom gaan wij door met onze actie 'STOP GANZENJACHT'. Tot nu toe zijn ± 150.000 (!!!) kaarten verspreid. Wij hopen dat men deze ook naar de minister-president heeft verzonden. U helpt toch ook mee de jacht op deze trekvogels te stoppen? De actiekaarten zijn te bestellen door overmaking van f 3,- aan S.K.F. propagandafonds, onder vermelding van 'Stop Ganzenjacht' - kaarten. postgiro 13093 te Oosterbeek. U krijgt dan 10 kaarten thuis gestuurd. Doen!

Beheersplan Mastenbroekpolder: noodsprong om de ganzenjacht veilig te stellen

Dat de ganzenjacht in Nederland allesbehalve verantwoord is mocht de afgelopen winter blijken uit de vele reacties in dag- en weekbladen over dit onderwerp. Met name de Mastenbroekpolder genoot de twijfelachtige eer met de kop 'Ganzenmoord schokt Overijssel' De Telegraaf te halen. Bestuursleden van Kritisch Faunabeheer, die gedurende de wintermaanden de ganzenjacht in deze polder nauwkeurig observeerden, hebben met foto's en ooggetuigenverslagen, deze volstrekt zinloze en vooral ook wrede jacht aan de kaak gesteld. Deze negatieve publiciteit rondom de jacht deed de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging besluiten de zaak fors aan te pakken, althans naar buiten toe.

- Er wordt een onderzoek ingesteld naar de praktijken van de 'onweidelijke' jagers, waar ook de Rijkspolitie bij wordt betrokken. Voor zover ze lid zijn van de KNJV moeten de daders zich verantwoorden voor de Ere-Raad van de KNJV.

- Er wordt in samenwerking met de Directie faunabeheer (Ministerie van Landbouw en Visserij) en de plaatselijke jachtaktehouders een beheersplan voor de Mastenbroekpolder opgesteld.

Direct na het bekendmaken van deze plannen verzocht Kritisch Faunabeheer de Directie Faunabeheer aanwezig te mogen zijn bij dit overleg. Directeur W.J. Doude van Troostwijk antwoordde in vage termen. Zo schreef hij: 'Er is in de eerste fase diepgaand overleg nodig over de vorm van samenwerking. Daarna, als de bereidheid tot samenwerken gerealiseerd is in formele vorm zal een beheersplan worden samengesteld. In dat stadium zullen ook officiële natuurbeschermingsinstanties bij de besprekingen worden betrokken.' Kennelijk heeft al van tevoren het plan bestaan deze belofte niet na te komen. Tenzij bij de Directie Faunabeheer onder de 'officiële natuurbeschermingsorganisaties' alleen de KNJV wordt verstaan! Immers, bij de tweede bespreking, waar alleen de Directie Faunabeheer, de landelijke KNJV en de plaatselijke jachtaktehouders aanwezig waren, werd reeds een concept-beheersplan ingediend. Dit werd bij derde bespreking in enigszins gewijzigde vorm goedgekeurd, zonder dat de natuurbeschermingsorganisaties zelfs maar op de hoogte waren gebracht dat

het overleg zou plaats vinden. Achteraf kan de vraag worden gesteld waarom

de natuurbescherming geweerd is. Voor een antwoord is het voldoende het Be-

'Beheersplan' of het gewenste aantal geweren per hectare.

1e. *Patrijzen.* De jacht op patrijzen moet worden aangepast aan de broedresultaten

2e. *Fazanten.* De jacht op fazanten zal worden aangepast aan de broedresultaten. Er zal naar worden gestreefd om per 3 fazanthennen 1 fazanthaan over te laten, met het oogmerk om nestverstoring door fazanthanen te voorkomen.

3e. *Houtduiven.* De leden wordt geadviseerd, in het voorjaar, alleen houtduiven te bejagen indien dit nodig is voor schadebestrijding.

4e. *Wilde eenden.* In de eerste maand na de opening van de jacht dient er met de nodige omzichtigheid te worden gejaagd, zodat eventueel late tomen niet worden verstoord. Men is verplicht zoveel mogelijk woerden en bastaarden af te schieten, zulks in het belang van een goede en zuivere eenstand. Ingeval van eendenschade aan de gewassen, zal in een zo vroeg mogelijk stadium gereageerd moeten worden.

5e. *Ganzen.* Het is de vergunninghouder toegestaan zijn veld als volgt te bejagen:

in een jachtveld van 40-120 HA 2 geweren
in een jachtveld van 120-180 HA 3 geweren
in een jachtveld van 180-300 HA 4 geweren
Dit is tevens het maximum aantal geweren per jachtveld.

De vergunninghouder wordt verzocht:

niet op hoge ganzen te schieten en niet te vaak op ganzen te jagen.

Een onervaren ganzenjager moet worden vergezeld door een ervaren ganzenjager. Aangeschoten ganzen moeten direct worden opgezocht.

6e. *Konijnen.* De stand van de konijnen zal op een zodanig peil worden gehouden, dat schade zoveel mogelijk wordt voorkomen. Gedacht wordt aan vraat-schade aan gewassen, houtopstanden, boomgaarden, graafschade aan rijkuielen, waterkerende dijken en in weiden.

7e. *Hazen.* Het afschot van hazen zal zodanig moeten zijn, dat steeds een behoorlijk bestand overblijft.

8e. *Reewild.* Afschot voor reewild zal worden aangevraagd.

9e. *Meerkoeten.* De leden moeten zoveel mogelijk meerkoeten bejagen om schade te voorkomen. In gesloten tijd zal, bij schade, een afschotvergunning moeten worden aangevraagd. Dit moet gebeuren bij de secretaris van de vereniging, deze heeft afschotvergunningen in voorraad, zodat de schade direct kan worden bestreden.

10e. *Bescherming.* De kraaien en eksters zullen zodanig worden gereguleerd dat een verantwoorde stand ten opzichte van de overige fauna wordt verkregen. In het veld zal de nodige aandacht worden geschonken aan verwilderde katten en aan honden zonder geleide. De leden zullen verder attent zijn op het voorkomen van bisamratten en eventueel hiervan melding maken aan de bevoegde instanties.

11e. *Wildsoorten en overig wild.* Wildsoorten en overig wild, niet in dit Jacht- en Wildbeheersplan genoemd, mogen worden bejaagd zoals dit door de wet is voorgeschreven

12e. *Weidevogels.* In het gebied gelegen binnen de begrenzing van de jacht-natuur- en milieuvereniging 'Mastenbroek' (zoals in het H.H. reglement is aangegeven), zal aan weidevogels in de broedtijd een zo groot mogelijke bescherming worden geboden.

13e. *Voeding.* Indien extreme weersomstandigheden hiertoe aanleiding geven zal in die gevallen bijgevoerd worden.

14e. *Milieu.* Het is de jagers verboden lege hulzen in het jachtveld achter te laten. De vergunninghouders worden geacht clandestiene vuilstortingen direct aan één van de bestuursleden der vereniging te melden.

15e. *Jachttoezicht.* Het jachttoezicht zal zoveel mogelijk door de jagers zelf worden gedaan, in overleg met de daartoe geëigende overheidsinstanties

Jacht- en Wildbeheersplan voor het seizoen 1980-1981 van de jacht- natuur- en milieuvereniging 'Mastenbroek'.

heersplan Mastenbroekpolder te bekijken. Dit plan kan nooit de goedkeuring verwerven van natuurbeschermers. Het is veeleer bedoeld om de publieke opinie in slaap te sussen. Bovendien hoeft de grondgebruiker of jachtwachter die geen lid is van de KNJV of de nieuwe Jacht-Natuur- en Milieuvereniging zich niets gelegen te laten liggen aan de wensen van die verenigingen; hij dient zich alleen aan de Wet te houden. De onder punt vijf beoogde limitering van het aantal geweren per jachtveld is eenvoudig te ontduiken door opsplitsing van de beschikbare grond, in stukken van 40 ha. elk (het wettelijke minimum). Ondanks alle protesten tegen de ganzenjacht blijft de overheid volharden in haar toegevendheid jegens de jagers. Door haar aanwezigheid bij de besluitvorming en de goedkeuring van dit beheersplan is ze mede verantwoordelijk voor de ontstane oncontroleerbare situatie, waarop bovendien geen sanctionerende maatregelen mogelijk zijn. Dat de vlag van de nieuwe vereniging 'Jacht- Natuur- en Milieuvereniging' de lading niet dekt, blijkt uit het vervallen van punt 14.2 in het definitieve plan. De leden weigeren ermee akkoord te gaan. Zij vrezen dat bij rapportering van clandestiene vuilstorings hun jacht in gevaar komt. Vooral dit laatste tekent de doelloosheid van een dergelijke vereniging op milieugebied.

Rita Stockmann

Roek ^{weert} bejaagbaar!!

In de Memorie van Toelichting op de begroting voor 1981 van het Ministerie van Landbouw en Visserij staat:

“Van landbouwzijde wordt grote druk uitgeoefend om de jacht op de Roek opnieuw toe te staan. Vooralsnog zal worden gepoogd, d.m.v. individuele afschotvergunningen aan de in omvang toenemende problemen m.b.t. landbouwschade het hoofd te bieden. Aan de hand van een in 1980 gehouden roekentelling en van de ervaringen met de genoemde afschotregeling zal ik bezien of het huidige beleid kan worden voortgezet. Overigens treft het Jachtfonds zoveel als mogelijk is maatregelen die zowel in het belang van de landbouwer als het wild zijn. Verder zal ik met kracht gebruik blijven maken van mogelijkheden die de Jachtwet mij biedt ter bescherming van bedreigde wildsoorten”.

Nu is in 1976 bij het RIN een rapport verschenen van de heer H.R. Feijen, getiteld: “Over het voedsel, het voorkomen en de achteruitgang van de Roek in Nederland”. Hierin stelt de auteur: “De voorkeur van de Roek gaat uit naar het grasland, waar zeker geen schade wordt aangericht. Vervolgens hebben geplougd land, stoppelvelden en zaaivelden de voorkeur. Op inzaaivelden wordt niet meer gefourageerd zodra het graan een klein stukje is opgekomen. De schade door de Roek in Nederland aangericht, wordt hoofdzakelijk toegebracht aan de inzaaivelden. Het is echter zeer de vraag of deze velden, nadat de roeken er zaden hebben uitgehaald, een minder rijke oogst geven. Door de moderne oogstmethoden is de schade toegebracht aan geogoste granen, die nog op het veld staan, te verwaarlozen. Ook door het aanpikken van vruchten kan de Roek schade veroorzaken (bijv. bij meloenen). Een aangepikte vrucht is verder waardeeloos. In het algemeen is, wanneer de velden waar de vruchten groeien niet zeer dicht bij een roeken kolonie liggen, dit soort schade zeer gering. Het nut dat de Roek heeft door het eten van schadelijke insecten en ook muizen, is moeilijk te bepalen. Kan de Roek door het verdelgen van deze dieren inderdaad voor grotere oogsten zorgen, of kan hij de diverse schadelijke soorten op een bepaald niveau houden? Uit de literatuur is gebleken dat de Roek in staat is bepaalde insectenplagen te bestrijden (fourageren naar zoekbeeld).”

De conclusie van de heer Feijen wat betreft nut/schade van de Roek luidt dan ook:

“...dat voor Nederland gesteld kan worden dat de Roek nauwelijks aantoonbare schade aanricht en een nutti-

ge functie heeft als insectenverdelger”.

Het citaat uit de Memorie van Toelichting slaat voornamelijk op Drente, waar het roekenbestand de laatste jaren is toegenomen. Volgens Directie Faunabeheer neemt het aantal klachten toe en daarmee ook de schadevergoedingen die zij uitkeren. Dus weer geheel volgens het bekende foutieve denkpatroon: “Jagers en boeren zien roeken op het land, dus is er schade”. De druk van landbouw- en jagerszijde om de Roek in het gehele land weer bejaagbaar te maken is, tot nu toe, door enkele natuurbeschermers in de Jachtraad weerstaan.

Immiddels wordt door Drentse jagers al gretig gebruik gemaakt van de door Directie Faunabeheer verstrekte vergunningen voor het schieten van Roeken.

Er is slechts één restrictie... er mag niet geschoten worden binnen een straal van 150 meter vanaf de roekenkolonie! Deze gang van zaken wordt door Kritisch Faunabeheer ten sterkste afgekeurd. Bij een verantwoord faunabeheer dienen wij ons eerst af te vragen; - óf aantalsreductie noodzakelijk is, - óf er aantoonbare schade veroorzaakt is, - óf eventuele schade onaanvaardbaar is, - óf jacht dan effectief is.

Het zou van een beter inzicht van de Directie Faunabeheer getuigen indien zij een van de uitstekende onderzoeksinstituten die daar speciaal voor bedoeld zijn, had ingeschakeld. Zij kunnen ter plaatse onderzoeken wat de uiteindelijke invloed op de opbrengst van de gewassen is wanneer door roeken is gefourageerd op de ingezaaide velden. Ook het voordeel dat men van de Roek heeft als insectenverdelger kan in een dergelijk onderzoek betrokken worden. Nu is weer het oude bekende patroon aangehouden: eerst schieten, dan praten.

Dat dit laatste wél gewaardeerd wordt door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging blijkt uit een brief van 7 oktober jl. die de directeur van de KNJV de heer Th. J. Veen aan de Minister van Landbouw schreef en waarin o.a. staat: “Nogmaals willen wij benadrukken dat de KNJV veel waardering heeft voor Uw beleid dat ook tot uitdrukking komt in de Memorie van Toelichting”.

Eens te meer blijkt uit het hele gebeuren rond de Roek de zeer wankelende bescherming die vogels genieten indien zij - hoewel niet bejaagbaar - onder de Jachtwet blijven behoren. Immers van de ene op de andere dag kan, op advies van slechts één ambtenaar Faunabeheer van de Wildschade Commissie, de beschermde status van de kwetsbare Roek ongedaan gemaakt worden.

Natuurbeschermers, let op uw saeck!!

Jagers tonen ware aard

Onlangs is op initiatief van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging (KNJV) de 'Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu' opgericht. De naam van deze nieuwe stichting zal velen ongetwijfeld doen denken aan andere organisaties die reeds langere tijd actief zijn op het gebied van de natuur- en milieubescherming. Men denke ik dit verband aan de stichting Natuur en Milieu die samen met Natuurmonumenten op het landgoed Schaep en Burgh te 's Graveland gevestigd is.

Beziet men het doel van de nieuwe stichting, dan blijkt dat, althans op papier, in verregaande mate gelijkenis te vertonen met het doel van Natuurmonumenten. Dat geldt ook voor de middelen waarmee het nagestreefde doel moet worden bereikt. Ook de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu wil zich nl. richten op het verwerven en beheeren van terreinen die in natuurwetenschappelijk en landschappelijk opzicht van belang zijn.

De vraag rijst wat de oprichting van de nieuwe stichting nu precies nodig maakt. De inspanningen en de resultaten van 75 jaar Natuurmonumenten en rond 50 jaar provinciale Landschappen moeten de oprichters van de stichting bijv. toch niet geheel onbekend zijn. Een beantwoording van deze vraag kan geschieden aan de hand van de ontwikkeling in de opvatting bij de natuurbescherming, dat de jacht in beginsel slechts mogelijk is wanneer zij uit overwegingen van terreinbeheer nodig of wenselijk wordt geacht. Niet toevallig komt de oprichting van 'Behoud Natuur en Leefmilieu' een half jaar nadat Natuurmonumenten een wijziging in het jachtbeleid voor haar eigen terreinen heeft vastgesteld. Dat beleid heeft niet de instemming van de KNJV kunnen verkrijgen. Integendeel, men heeft er zich van die zijde nogal fel tegen afgezet; dit ondanks het feit dat het zich richt op de belangen van de fauna, de belangen van de grondgebruikers respecteert en de jagers mogelijkheden blijft bieden hun aandeel in het beheer te leveren.

Het is duidelijk dat de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu in hoofdzaak een deelbelang, nl. dat van de jacht en de daarmee betrokken jagers, nastreeft. Dit wordt nog onderschreven door de bestuursamenstelling die, naar verluidt, vrijwel geheel door de KNJV wordt bepaald. Het motto waaronder de stichting werkt wordt aangegeven met: 'wel jacht, tenzij....'.

Natuurmonumenten is van mening dat de presentatie van de nieuwe stichting en de formulering van haar naam en doelstellingen aanleiding geven tot verwarring. Het zou juister zijn geweest als de KNJV het door haar behartigde deelbelang, het behoud van de jacht in natuurgebieden, ook wanneer dit voor het beheer niet noodzakelijk is, openhartiger in de naam en de doelstelling van de nieuwe stichting tot uitdrukking zou hebben gebracht.

Uit: Natuurbehoud, augustus 1980

Duidelijk.....

De Stichting Reewild Trofeeën Show Gelderse Achterhoek (SRTGA) verspreidde bovenstaand pamflet onder publiciteitsorganen, met het verzoek hier aandacht aan te schenken. Daar SRTGA de inhoud er van 'belangrijk' acht voor leden van Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen voldoet Argus gaarne aan dit verzoek. Het te verwachten 'duidelijk' antwoord van de KNJV c.q. de Jachtwereld weten we inmiddels. Doch een Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu oprichten, met het doel plezierjacht uit te oefenen, is niet duidelijk. De overval van 22 jachtgezinde kandidaten op de ledenvergadering van Vogelbescherming was zonder Argusogen ook niet duidelijk geworden. De Stichting Reewild Trofeeën Show acht een hoge vossenstand in staat, het aantal reeën vrij-

Beste lezer

Blozend moeten we bekennen dat we je wel erg lang op dit nummer hebben laten wachten en dat we er de laatste tijd niet in slagen om netjes eens in de drie maanden te verschijnen. Daar zijn allerlei oorzaken voor - met misschien wel als voornaamste dat we bij het maken van Argus de kwaliteit van het blad voorop stellen. Verder gaan we ons maar niet uitputten in excuses, want die kun jij net zo goed bedenken als wij. En natuurlijk beloven we beterschap.

Redactie

wel geheel te elimineren. Een uitspraak die duidelijk nog dommer is dan die over de bergeenden, wulpen en lepelaars. Doch stel dat het waar is wat de reeën betreft. Laten de reewildjagers dat dan bewijzen met een proef in 1981. Zij zouden dat jaar dan geen vossen en geen 6000 reeën mogen schieten. Nu vallen er namelijk elk jaar circa 6000 reeën legaal ten offer aan de hoge stand van reewild trofeeënjagers.

De achterkant van het pamflet is geheel gevuld door een advertentie van de wapenhandel: 'Het eldorado voor de jager' uit Vorden. Duidelijk is dan ook de relatie tussen het schieten van veel vossen, het daardoor kunnen schieten van nog wat meer reeën en de verkoop van nog meer wapens en munitie.

STICHTING REEWILD TROFEEËN SHOW

Gelderse Achterhoek

Secretariaat: Braamkamp 432,
7206 HW ZUTPHEN

Postgiro 23 07 406 t.n.v. Beheerder fin. Stichting Reewild Trofeeën Show Gelderse Achterhoek, P. van Vollenhovelaan 16 te Vorden

BELANGRIJK

Voorjaar 1980.

De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland heeft haar ware gezicht getoond door de "Gouden Kraai" in ontvangst te nemen van de "Stichting Kritisch Faunabeheer". Zulks nadat de Jachtbeleidsnota van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten aangenomen werd; waarbij o.a. de erfvijand van pasgeboren reekalveren, "de VOS" absoluut beschermd verklaard werd op al haar gronden (totaal ± 36.000 ha, hetgeen neerkomt op een oppervlakte ter grootte van de N.O.-Polder!)

De Stichting Reewild Trofeeën Show G.A. maakt hier tegen ernstig bezwaar. Het zal in deze gebieden op den duur net zo gaan met de reeën als met de bodembroeders in de duinstreken, zoals o.a. bergeenden, wulpen en niet te vergeten de wereldberoemde lepelaarskolonie van het "Zwanewater", die vrijwel geheel ten offer v.elen aan een veel te hoge vossenstand. Dit geldt ook voor de plaatselijk nog zeer kleine korhoenderstand in ons land.

De overigens prachtige roofridder "de VOS" dient belist niet uitgeroeid, maar, ook in het belang van het reewild, wél kortgehouden te worden.

Daar de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten haar gronden grotendeels verkrijgt middels overheids-subsidies (gemeenschapsgelden), maar zich niet wenst neer te leggen bij de op democratische wijze tot stand gekomen huidige Ned. Jachtwet, dient u ervan door-dringen te zijn dat het op ieder stuk grond dat verder onder beheer van. of in eigendom van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten komt, met een goed faunabeheer en de daaraan onherroepelijk gekoppelde vormen van weidelijke jacht afgelopen is

Dat u met uw eventuele lidmaatschap dit streven steunt, is duidelijk. Het absolute vertrouwen dat de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland altijd genoten heeft in de jachtwereld is verdwenen, wat wij een zeer bedroevende zaak vinden. Hetgeen natuurlijk ook volledig van toepassing is op de andere land-schapsverenigingen enz., die gelijke maatregelen t.a.v. de vos genomen hebben of zullen nemen.

Wij verwachten dan ook binnen afzienbare tijd een duidelijk antwoord van de K.N.J.V. c.q. de Jachtwereld!

BOSWET- NOTA

Eind vorig jaar is door twee studenten een scriptie gemaakt over de ontwikkelingen rond de Boswet, die momenteel in herziening is. Deze scriptie is inmiddels door Kritisch Bosbeheer in herdruk genomen. Hij is zowel bij Kritisch Bosbeheer als Kritisch Faunabeheer verkrijgbaar.

Onder druk van allerlei ontwikkelingen heeft het Nederlandse bosbeheer steeds meer een meervoudige doelstelling gekregen. Het beheer wordt steeds ingewikkelder en planning wordt noodzakelijk (geacht). Door de slechte rentabiliteit van de huidige bosbouw verscherpt het conflict tussen de verschillende belangen, met name die van de houtteelt en die van het meer natuurlijke bosbeheer. In de praktijk wordt de meervoudige doelstelling zo toegepast, dat ieder bos wordt geacht alle functies in zekere mate tegelijkertijd te kunnen vervullen. Zo is een permanente conflictsituatie ontstaan waarin de houtteelfunctie de structuur voor de natuurbehoudsfunctie bepaalt. Nu er een nieuwe boswet in voorbereiding is heeft het veel zin na te gaan in hoeverre de oude en de te verwachten nieuwe boswet op de natuurbeschermingsbelangen inspelen. Bij de toetsing op deze natuurbeschermingsbelangen is niet zo zeer uitgegaan van het 'houtige gewas als aspectbepalend', maar van het bos als plaatselijk levensgemeenschap met de daarbij behorende fysiologische kringlopen, opbouwprocessen afbraakprocessen en natuurlijke regulatiemechanismen. Dit sluit nauw aan bij de visie van Kritisch Bosbeheer.

De aanbevelingen van de scriptie volgen de volgende hoofdlijnen:

- Voor de behartigers van de verschillende bij het bos betrokken hoofdbelangen zijn gelijkwaardige posities gewenst in adviesorganen overlegsituaties, besluitvormingsinstanties en beleidvoeringsinstanties.
- verantwoordelijkheid en uitvoering voor en van het natuurbeschermingsbeleid in het bos dienen te berusten bij het ministerie van CRM en mogen niet stilletjes via de boswet en de bosbijdrageregeling naar het ministerie van Landbouw en Visserij worden overgeheveld.

- Bij het opstellen van beheersplannen en soortgelijke documenten is open(baar)heid van bestuur nodig. Provinciale en regionale beschermingsinstanties behoren te kunnen participeren. Zij dienen hiertoe een vastgestelde rechtspositie te krijgen. Maar ook geïnteresseerde burgers dienen de mogelijkheid tot kennisname en zinvolle reactie te krijgen.
- Aan de verschillende beheersinstrumenten zoals herplantplicht, compensatieregeling en kapverbod dienen criteria van natuurwetenschappelijke aard te worden toegevoegd.
- Een genuanceerder bestemmingsgeving door de gemeenten dient met meer openheid tegemoet te worden getreden.
- Wijzigingen in de werkingssfeer van de Boswet moeten gemeenten en provincies meer ruimte laten voor het veiligstellen van provinciale of regionale natuurwaarden (inclusief het veiligstellen van de laatste hoogstamboomgaarden).

De komende jaren zullen beslissend zijn voor de vrijheid van handelen die de natuurbeschermingsinstanties ten aanzien van het natuurtechnisch bosbeheer voor een aanzienlijke tijd geboden zal worden. De terughoudendheid waarmee de natuurbeschermingsinstanties het onderwerp tot nog toe betrachten wekt dan ook op zijn minst enige bevreemding. De prijs van de nota (60 pagina's) bedraagt f 5,- (inclusief verzendkosten).

Bestel hem door overmaking op postgiro 27 29 960 t.n.v. G. Dankers te Bennekom of op postgiro 13 093 t.n.v. propagandafonds SKF te Oosterbeek; onder vermelding van 'Boswet-nota'.

DIERENWEL ~ ZIJN & RECHT

Na de Tweede Wereldoorlog hebben de maatschappelijke ontwikkelingen steeds meer dieren in een steeds benarder positie gebracht. Hierover is in de afgelopen jaren al veel gepubliceerd. Op grote schaal gebruiken we dieren zoals dat ons uitkomt: als voedsel, voor onderzoek, voor ons plezier. De ontwikkeling van het recht sjokt hier achteraan.

Dirk Boon, auteur van het boek 'Dierenwelzijn en Recht' stelt dat onze houding en gedrag jegens dieren voortkomen uit het beginsel 'maximaal profijt en minimale hinder' van dieren (p. 24). Economische belangen, plezier en grillen van mensen wegen altijd zwaarder dan belangen van dieren. Kijk maar naar bio-industrie, jacht en sportvisserij of naar het fokken van dieren in nieuwe kleuren en modellen. Boom pleit er voor rechten toe te kennen aan de dieren. Volgens deze interessante, maar lang niet algemeen erkende visie wordt de keerzijde van de menselijke plichten ten opzichte van het dier gevormd door de rechten van het dier. Dieren kunnen weliswaar niet voor hun rechten opkomen, maar dat kunnen kinderen en bepaalde andere groepen in de samenleving ook niet. Voor de wet wil Boom dieren indelen in huisdieren, landbouwhuisdieren, dieren in de vrije natuur en proefdieren. De dieren van elk van de groepen leven in vergelijkbare omstandigheden en staan in vergelijkbare relatie tot de mens. Op deze basis moet een wetgeving tot stand komen die het welzijn van dieren *als afzonderlijk beleidsterrein* vastlegt. De tekortkomingen van het huidige recht komen duidelijk naar voren. In 1886 is dierenmishandeling strafbaar gesteld als mensen die van een dergelijke handeling kennis nemen zich in hun zedelijke gevoelens gekwetst voelen, in de Wet op de Dierenbescherming van 1961 is dit zo gebleven. Ethische normen bleven echter altijd ondergeschikt aan te bereiken doelen, bijvoorbeeld in de landbouw. Terwijl door de technische ontwikkelingen de manier waarop we met dieren omgaan verandert, verschuiven onze opvattingen over hetgeen we geoorloofd achten. Twee veel gehanteerde, verwerpelijke uitgangspunten zijn volgens Boom het hoger waarderen van diersoorten naar mate hun zeldzaamheid toeneemt en het lager waarderen naar mate hun schadelijkheid voor menselijke belangen toeneemt. De reikwijdte van het recht is te beperkt. Veel situaties blijven buiten de werking van het recht. Bovendien is de werking van de genoemde wet beperkt tot dierenmishandeling in engere zin, dat wil zeggen lichamelijke mishandeling. Eigenlijk

Vervolg op pag. 38

VRAAG & ANTWOORD

Vragen van de leden **Mertens en Lambers-Hacquebard** (beiden D '66) over vergiftiging van dassen en steenmarters. (Ingezonden 19 oktober 1979)

1
Hebben de bewindslieden kennis genomen van de publikaties in de landelijke pers¹ betreffende de vergiftiging van tientallen dassen en steenmarters in Zuid-Limburg?

2
Is het waar dat, zoals in één der publikaties staat vermeld, volgens de dienst Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw te veel dassen in Zuid-Limburg voorkomen?

3
Kunnen de bewindslieden mededelen hoeveel dassen en steenmarters thans in Zuid-Limburg voorkomen en hoeveel in de afgelopen periode zijn vergiftigd?

4
Is er hier sprake van opzettelijke vergiftiging? Zijn de bewindslieden, zowel in het bevestigende als in het ontkenkende geval, bereid op korte termijn maatregelen te treffen ter voorkoming van deze vergiftiging? Zo ja, welke maatregelen staan hun voor ogen?

5
Is het waar, dat in Zuid-Limburg één of meer zgn. dassenclubs bestaan, waarvan de leden illegaal gevangen levende dassen gebruiken voor gevechten met honden? Kunnen de bewindslieden, indien deze informatie juist is, mededelen op welke wijze tegen een dergelijk misbruik wordt opgetreden?

6
Is de Minister van Landbouw en Visserij bereid, het verlenen van vergunningen tot het onder zich hebben van doede en opgezette dassen en steenmarters te beperken tot wetenschappelijke in-

Antwoord van Minister **Braks** (Landbouw en Visserij), mede namens de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, de heer **Wallis de Vries** en de Minister van Justitie.

1
Ja

2
Daargelaten de juistheid van het in de bedoelde publikatie weergegeven citaat is de Directie Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij geenszins van mening dat er in Zuid-Limburg te veel dassen voorkomen.

3
Neen; mede als gevolg van de nachtelijke levenswijze van de genoemde diersoorten ontbreekt thans voldoende inzicht in de aantallen dieren. Het Rijksinstituut voor Natuurbeheer is doende met een onderzoek naar de dassenstand in ons land. Uit een onderzoek van het Centraal Diergeneeskundig Instituut is tot nu toe gebleken dat 24 dassen en 8 steenmarters zijn doodgegaan als gevolg van vergiftiging mogelijk, door aldehyde.

4
Van opzettelijke vergiftiging is niet gebleken. Ook is het tot dusver niet mogelijk geweest de bron van de giftige stoffen met zekerheid vast te stellen. Zodra het nog lopende onderzoek van het CDI hieromtrent uitsluitsel geeft, zullen zo nodig passende maatregelen worden getroffen.

5
Uit de door de Minister van Justitie ingewonnen ambtsberichten komt naar voren, dat het bestaan van dassenclubs als hier bedoeld niet bij de politie bekend is. Wel bestaat bij de politie het vermoeden dat incidenteel stroperij van dassen plaatsvindt. In geconstateerde gevallen wordt proces-verbaal opge maakt.

6
Ik acht het, mede gelet op het systeem van artikel 60 van de Jachtwet, niet juist, dat aan particulieren op voorhand in alle gevallen een ontheffing om bedoelde dieren onder zich te hebben, wordt onthouden. Indien er een

Vervolg van pag. 37

moeten we in plaats van het negatieve gedrag van mensen, het natuurlijke gedrag van het dier centraal stellen in de wet. Het spreekt vanzelf dat dan ook de omgeving waarin wij het dier laten leven van groot belang wordt. Verder gebruikt Boom als leidraad bij zijn verhaal dat het toepasbare instrumentarium onvoldoende is, dat opsporing, vervolging en berechting in te geringe mate plaats hebben (jaarlijks ongeveer 30 veroordelingen op grond van art. 254 Wetboek van Strafrecht) en dat er een gebrekkige coördinatie is bij bestuurlijke organisatie en wetgeving. Als bijdrage aan de discussie doet Boom een aantal suggesties. Een ervan is de instelling van een Centrale Raad voor het Dierenwelzijn. Over de inhoud van de term welzijn bestaat echter veel onenigheid. In 1946 werd bij de oprichting van de Wereldgezondheidsorganisatie de volgende definitie in de preambule opgenomen: 'Gezondheid is een toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en sociaal welzijn, niet louter het afwezig zijn van ziekte of gebrek'. Het denken van Boom over het welzijn van dieren zit op dezelfde lijn. Mede daardoor komt hij tot zijn centrale vraag 'wat is verantwoord en toelaatbaar gedrag van mensen in relatie tot dieren?' en zijn pleidooi voor een afzonderlijk beleidsterrein voor dierenwelzijn. Boom zegt terecht dat veel overheidsinstanties die zich met welzijnsaspecten bij dieren bezig houden, een hoofdtaak hebben die vaak met het bevorderen van welzijn strijdig is. Hij ziet dan ook liever de minister van C.R.M. als verantwoordelijke persoon voor het welzijn van dieren, dan de minister van landbouw. Het ministerie van Landbouw behartigt niet alleen de belangen van de boeren, ook de overheid zelf heeft belang bij de handhaving van het huidige landbouwbeleid en de bio-industrie. Weerstand tegen verandering van bijvoorbeeld (beleids)opvattingen over landbouw en natuurbeheer bestaan ook bij overheidsorganen. Dit betekent dat de overheid de taken met betrekking tot dierenwelzijn niet vanzelf op zich zal nemen. Particuliere organisaties moeten daarom blijvend bij de overheid aan de bel trekken. Enerzijds om directe maatregelen voor de dieren zelf te bewerkstelligen, anderzijds om te pleiten voor verandering van beleid en wetten op het vlak van landbouw, natuurbeheer en dierenbescherming.

Anneke van Swelm

Dierenwelzijn en Recht,
Dirk Boon,
Uitg. Gouda Quint BV, Arnhem.
1979. Prijs f 27,50

¹ Zo onder meer in 'De Telegraaf' van 8 juli en 'De Volkskrant' van 9 augustus j.1.

Vervolg op pag. 39

HET DIERENBEVRIJDINGSFRONT SLAAT TOE

'Brielle, 5 juni, busstation 03.00': Dit was alle informatie die Nieuwe Revu-journalist Huub Schoondergang en ik kregen tijdens het geheimzinnige telefoontje waarmee we getipt werden voor een op handen zijnde actie door het 'Dierenbevrijdingsfront'. Er was ons alleen nog verteld dat het hier een bevrijdingsactie van fazanten betrof. De aangekondigde nacht begeven we ons naar Brielle. Bij het busstation stopte om 3 uur een auto achter de onze, twee mannen stappen uit en komen op ons toe. Wij stellen ons voor, zij - om begrijpelijke redenen - niet. Als blijkt dat ik iets met Kritisch Faunabeheer van doen heb, wordt ik aangezien voor fazantenkenner bij uitstek. In werkelijkheid gaat mijn kennis niet veel verder dan de wetenschap dat het een soort wilde kippen zijn die met al dan niet afgebrande snavels door jagers ten behoeve van het jachtgenot uitgezet worden bij duizenden. We gaan op weg. Ik volg hun auto over nachtelijk Voorne en Putten. We rijden door Oostvoorne tot vlak achter de duinen. Daar lopen we langs alarmerende ganzen en aanslaande honden een donker pad af, tot bij de fazantenfokkerij. Hier wordt door de leden van het Front overlegd hoe dit varkentje gewassen dient te worden. Na de fatalistische opmerking 'Bij onraad, zoekt ieder voor zich een vluchtweg', gaat men aan het werk. Als we het eigenlij-

ke terrein van de fokkerij betreden wordt mij duidelijk op welk een grote schaal hij is opgezet er staat een tiental rijen rennen die elk uit zo'n 30 hokken met ongeveer 7 fazanten (één hen met kuikens) bestaan. **Totaal balans ongeveer 2000 stuks.** Zodra we dicht bij de hokken komen vliegen de vogels verschrikt op en laten ze hun alarmroep horen. Binnen de kortste keren is het een kabaal van jewelste. **Wanneer men de hokken open doet zijn de dieren helemaal niet voornemens hun veilige hok te verlaten.** Men probeert ze er uit te drijven, wat het kabaal alleen nog maar toe doet nemen. Het geluid moet tot ver in de omtrek te horen zijn. Ik

verwacht elk moment een priemende lichtbundel (of een schot hagel) op me gericht te krijgen. Tot onze verbazing blijft dit uit. Hierdoor overmoedig geworden haalt men in een poging de beesten naar buiten te lokken de voerbakken uit de hokken en plaatst men ze buiten. Het werkt. Honderden fazanten kiezen het hazepad. Niet dat ze hiermee een voortijdige dood door jagers ontlopen, maar met deze actie is wel deze moedwillige dierenfokkerij voor het plezier van de jagers onder de aandacht van het grote publiek gebracht. Hetgeen toch altijd nuttig is.

KNJV- voorzitter van Beuningen versierd

Bij zijn aftreden als voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging is de heer H.J.E. van Beuningen benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. De plv. directeur-generaal voor Landinrichting, Grond-, en Bosbeheer, mr. J.P. van Zutphen, maakte dit bekend tijdens de algemene vergadering van die vereniging op 14 juni 1980 in de Flevohof te Biddinghuizen. Na een korte toespraak, waarin hij de vele verdiensten van de scheidende voorzitter beschreef, overhandigde de heer Van Zutphen hem de bij deze onderscheiding behorende versierselen.

VRAAG

&

ANTWOORD

Vervolg van pag. 38

stellingen, om op deze wijze de vraag van particulieren naar opgezette exemplaren ter versiering van de huiskamer terug te dringen?

7

Zijn de bewindslieden bereid te bevorderen dat dassen, steenmarters en andere onder de Jachtwet vallende bedreigde diersoorten, waarop niet meer mag worden gejaagd en ten aanzien waarvan de mogelijkheid tot opening van de jacht in de toekomst, met het oog op hun bedreigde status, uitgesloten moet worden geacht, worden gebracht onder de werking van de Natuurbeschermingswet c.q. de Vogelwet 1936?

vermoeden bestaat, dat dode dassen en steenmarters een onnatuurlijke dood zijn gestorven, worden zij steeds voor onderzoek ter beschikking gesteld. Ook in andere gevallen geschiedt dit veelal.

7

De mogelijkheid en wenselijkheid van een aanpassing van het wettelijk regime voor onbedreigde diersoorten worden nader onder ogen gezien in het kader van in voorbereiding zijnde wettelijke regelingen op dit terrein, mede in het licht van internationale regelingen ter zake, zoals de Benelux-overeenkomst op het gebied van de jacht en de vogelbescherming. (Trb. 1970, 155).

2

4

5

6 SCHIET MIJ NIET

7

STOP SPORTJACHT

8

9

10

11

12

14

16

17

Stickers

1. Ronde S.K.F.-Sticker, Ø 10 cm, per 4 st.	Prijs: 2,—
2. Kleine gele stickers per vel (8 stuks)	1,—
3. Sluitzegels c.q. muntstickers per vel (16 stuks)	0,25
4. Stop Ganzenjacht-sticker Ø 10 cm.	0,50
5. Kritisch Bosbeheer-sticker	0,75

Verzendkosten stickers t/m 4 stuks: 0,50

Posters:

6. Poster Houtsnip	Prijs: 1,50
7. Poster Hermelijn	1,50
8. Poster S.K.F.-kraai	1,50
9. Vossenposter	1,50

Verzendkosten Posters no's 6, 7, 8 en 9 in koker:

1, 2 of 3 stuks	2,65
4 of 5 stuks	3,75
10. Zeehondenposter "Ik hoor d'r ook bij." 4 kleurendruk incl. verzendkosten (in koker)	5,50

Diversen:

11. 8 correspondentiekaarten met vogel afbeeldingen en tekst in enveloppe	Prijs: 4,—	Verzendkosten: 1,30
12. Meerkoetenboekje	15,—	1,90
13. N.O.S.-Frontaal forumdiscussie	2,25	1,30

14. Wetenschappelijke mededeling S.K.F. no. 1: 'Het ontwikkelen van de natuurlijke potenties van de centrale Veluwe'(in het Engels)

14. Wetenschappelijke mededeling S.K.F. no. 1: 'Het ontwikkelen van de natuurlijke potenties van de centrale Veluwe'(in het Engels)	4,75	1,30
15. Alternatieve Jachtwet	1,50	1,30

16. Abonnement S.K.F. - knipselkrant, 6 no's per jaar,

16. Abonnement S.K.F. - knipselkrant, 6 no's per jaar,		
Donateurs:	25,—	incl.
Niet-Donateurs:	45,—	incl.
17. Ganzenaktiekaart 0,80 p/st, 10 voor f	3,—	incl.
18. Ansichtkaart per 10 stuks	1,—	0,50

Uitgaven Kritisch Bosbeheer:

1. Natuurbos in Nederland	f 4,50	incl.
2. Houtteler bemoeit je er niet mee:	f 4,50	incl.

Bovenstaande artikelen zijn te bestellen door overmaking van het juiste bedrag, en onder vermelding van het gewenste artikel, op giro 13093 t.n.v. Propagandafonds Stichting Kritisch Faunabeheer, Oosterbeek.